

Saamenkielisten oppimateriaalien monet kasvot

Selvitys saamenkielisen oppimateriaalin tilanteesta ja tulevista tarpeista

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:28

Helena Korpela

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:28

Saamenkielisten oppimateriaalien monet kasvot

Selvitys saamenkielisen oppimateriaalin tilanteesta ja tulevista tarpeista

Helena Korpela

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN PDF: 978-952-263-828-1

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutotanto

Helsinki 2020

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö	1.12.2020	
Tekijät	Helena Korpela		
Julkaisun nimi	Saamenkielisten oppimateriaalien monet kasvot – Selvitys saamenkielisen oppimateriaalin tilanteesta ja tulevista tarpeista		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:28		
Diaarinumero	VN/14115/2020	Teema	Koulutus
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN PDF	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1		
Sivumäärä	52	Kieli	suomi
Asiasanat	saamen kieli, saamelaiskirjallisuus, saamelaiskulttuuri, oppimateriaali		
Tiivistelmä	<p>Selvityksessä tarkastellaan saamenkielisen varhaiskasvatuksen (varhaiskasvatus ja kulttuuri- ja kielipesät), esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen painettujen ja digitaalisten oppimateriaalien nykytilaa ja kartoitetaan uudistamistarpeita. Siinä selvitetään, mistä oppiaineista ja sisällöistä materiaalia ei ole saatavilla sekä tarkastellaan oppimateriaalin ja nykyisten opetussuunnitelmien vastaavuutta. Saamenkielisten oppimateriaalien tuottamisessa on tehty systemaattista kehitys- ja uudistustyötä. Uutta materiaalia on tuotettu paljon, myös digimuodossa. Materiaalitalanne saamen kielissä äidinkielenä ja vieraana kielenä on melko hyvä, vaikka suuria aukkoja on. Suurimpia ongelmia on vanhentunut materiaali, jota on valtaosa muiden oppiaineiden materiaaleista. Nämä eivät vastaa opetussuunnitelmia. Uutta, opetussuunnitelmia vastaavaa materiaalia olisi tuotettava ripeässä tahdissa. Lisäksi materiaalia puuttuu kokonaan huomattavan suuressa osassa oppiaineita alaluokilla ja lähes täysin yläluokilla. Paras tilanne on pohjoissaamassa, heikoin koltansaamassa. Lukiossa on materiaalia vain saamassa äidinkielenä ja vieraana kielenä ja sielläkin lähes pelkästään pohjoissaamassa. Inarinsaamassa ja koltansaamassa on ainoastaan muutama materiaali. Selvityksessä tehdään esitykset saamenkielisten materiaalien laadulliselle ja määrälliselle kehittämiselle tulevana vuosina.</p>		
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: vnjulkaisumyynti.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	1.12.2020	
Författare	Helena Korpela		
Publikationens titel	Samiskspråkiga läromedels många ansikten – Utredning av nuläget för samiskspråkiga läromedel och deras framtida behov		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2020:28		
Diarienummer	VN/14115/2020	Tema	Utbildning
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1		
Sidantal	52	Språk	finska
Nyckelord	samiska språket, läromedel, småbarnspedagogik, förskola, grundskola, gymnasium		
Referat	<p>I utredningen granskas nuläget för den samiskspråkiga småbarnspedagogiken (småbarnspedagogik och kultur- och språkbon), förskolepedagogiken och den grundläggande utbildningen samt gymnasieutbildningens tryckta och digitala läromedel och kartläggs behoven av förnyelse. I utredningen undersöks i vilka läroämnen och för vilket innehåll det inte finns material tillgängligt samt hur väl läromedlen motsvarar den nuvarande läroplanen. Det har gjorts ett systematiskt utvecklings- och förnyelsarbete i produktionen av samiskspråkiga läromedel. Det har producerats mycket nytt material, också i digital form. Läget är ganska bra när det gäller material i samiska som modersmål och främmande språk men det finns stora luckor. Ett av de största problemen är det föräldrade materialet som utgör merparten av materialet i läroämnena. Dessa motsvarar inte läroplanen. Nytt material som motsvarar läroplanen bör produceras i snabb takt. Dessutom saknas det material helt i en väldigt stor del av läroämnena på de lägre klasserna och nästan helt på de högre klasserna. Läget är bäst för nordsamiska och sämst för skoltsamiska. På gymnasienivå finns det material bara i samiska som modersmål och främmande språk och då nästan enbart i nordsamiska. På enaresamiska och skoltsamiska finns det bara en liten mängd material. I utredningen föreslås kvalitativ och kvantitativ utveckling av samiskspråkiga läromedel under de kommande åren.</p>		
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtionevosto.fi Beställningar: vnjulkaisumyynti.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture	1 December 2020	
Authors	Helena Korpela		
Title of publication	Many sides to learning material in Saami – Report on the current situation and future needs in learning material in Saami		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2020:28		
Register number	VN/14115/2020	Subject	Education
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN (PDF)	1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1		
Pages	52	Language	Finnish
Keywords	Saami language, learning material, early childhood education and care, pre-school, primary and lower secondary school, general upper secondary school		
<p>Abstract</p> <p>The report examines the existing printed and digital learning material in Saami-language early childhood education and care (early childhood education and care and culture and language nests), pre-primary, primary, lower secondary and general upper secondary education, and identifies needs for updating such material. It examines in which subjects and contents material in Saami is not available and examines the equivalence between learning material and current curricula. The production of teaching material in Saami has been systematically developed and updated. A lot of new material has been produced, including in digital form. The availability of material in the Saami languages as a mother tongue and as a foreign language is quite good, even though there are significant shortfalls too. One of the biggest problems is obsolete material, which applies to most material in subjects other than Saami languages as a mother tongue or as a foreign language. They do not comply with existing curricula. New material that complies with current curricula should be produced without delay. Moreover, many subjects in primary school and almost all subjects in lower secondary school have no material in Saami. The situation is the best in North Saami and the weakest in Skolt Saami. In general upper secondary school, material is available only in Saami as a mother tongue and as a foreign language, and even then almost exclusively in North Saami. There is only a modest amount of material in Inari Saami and Skolt Saami. The report gives proposals for developing both the quality and quantity of learning material in Saami in the coming years.</p>			
Publisher	Ministry of Education and Culture, Finland		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: vnjulkaisumyynti.fi		

Valdâlemlostâ

Almostitte	Máttááttâs- já kulttuurministeriö	1.12.2020
Rähte	Helena Korpela	
Almostittem nommâ	Sämikielâlij oppâmateriaalij maangah muáđuh – Čielgiittâs sämikielâlij oppâmateriaal tileest já puáttee táárbuin	
Almostittemrááđu nommâ já nummeer	Máttááttâs- já kulttuurministeriö almostitme 2020:28	
Diaar/ hahânummeer	VN/14115/2020	Teema Škovlim
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN PDF 1799-0351
URN-čujottâs	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1	
Sijđomeeri	52	Kielâ Suomâkielâ
Äššisäänih	sämikielâ, oppâmateriaal, arâšoddâdem, ovdâškovlâ, vuáđuškovlâ, luvättâh	
Čuákankiäsu	<p>Čielgiittâsâst suogârdâleh sämikielâlij arâšoddâdem (arâšoddâdem já kulttuur- já kielâpiervâleh), ovdâ- já vuáđumáttááttâs sehe luvättâhškovlim teddilum já digitaallij oppâmateriaalij táálâá tile já kártejeheh udâsmittentáábuid. Tast selvâtteh, ete main oppâamnâsijn já siskâldâsâin ij lah finnimnáál materiaal sehe suogârdâleh, ete maht oppâmateriaal já táálâáh máttááttâsvuáváameh västideh nubijdis. Sämikielâlij oppâmateriaalij pyevitmist láá porgâm systemaatlii ovdedem- já udâsmittempargo. Udđâ materiaal lii pyevittum ennuv, meid digihäämist. Materiaalile sämikielâin eenikiellân já viereskiellân lii viehâ pyeri, veikâ stuorrâ räägih láá-uv. Stuaráamus čuolmâ lii puárâsmum materiaal já taggaar lii ianááš uási sierâ oppâamnâsijn materiaaliin. Toh iä västid máttááttâsvuáváamijd. Udđâ máttááttâsvuáváamijd västideijee materiaal kolgâččii pyevittid jotelávt. Toos lasseen materiaal váilu ollásávt huámášittee stuorrâ uásist oppâamnâsijn vyeliluokain já masa ollásávt pajeluokain. Pyeremus tile lii tavesämikielâst, hiäjumus nuorttâlâškielâst. Luvättuvâst lii materiaal tuš sämikielâst eenikiellân já viereskiellân já tobbeen-uv masa tuš peri tavesämikielâst. Anarâškielâst já nuorttâlâškielâst láá tuš motomeh materiaaleh. Čielgiittâsâst taheh iävtuttâsâid sämikielâlij materiaalij kvaliteet já mere ovdedem várâs puáttee iivij ääigi.</p>	
Kuástideijee	Máttááttâs- já kulttuurministeriö	
Almostittem jyehim/vyebdim	Šleđgâlâš versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Almostittemvyebdim: vnjulkaisumyynti.fi	

Govvidanbláđđi

Almustahtti	Oahpahus- ja kulturministeriija	1.12.2020	
Dahkkit	Helena Korpela		
Almustahttima namma	Sámegielaš oahppamateriálaid mánnga muođu – Čilgehus sámegielaš oahppamateriála dilis ja boahttevaš dárbbuin		
Almustahttinráiddu namma ja nummir	Oahpahus- ja kulturministeriija publikašuvnnat 2030:28		
Diára/fidnonummir	VN/14115/2020	Temá	Skuvlen
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN PDF	1799-0351
URN-čujuhus	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1		
Siidomearri	52	Giella	Suomagiella
Áššesánit	sámegiella, oahppamateriála, árrabajásgeassin, ovdaskuvla, vuodđoskuvla, logahat		
<p>Čoahkkáigeassu</p> <p>Čilgehusas sessojuvvojit sámegielaš árrabajásgeassima (árrabajásgeassin ja kultur- ja giellabeasit), ovda- ja vuodđooahpaha sihke logahatskuvlema deaddiluvvon ja digitála oahppamateriálaid dálá dilli ja gártejuvvojit ođasnuhtindárbbut. Das čilgejuvvo, main oahppaávdnasiin ja sisdoaluin materiála ii leat oážžunsajis sihke sessojuvvo oahppamateriála ja dáláš oahppaplánaid seammassullasašvuohta. Sámegielaš oahppamateriálaid buvttadeamis lea dahkkon systemáhtalaš gárggiidan- ja ođastanbargu. Ođđa materiála lea buvttaduvvon olu, muhto digihámis. Materiáladilli sámegielain eatnigiellan ja vieris giellan lea oalle buorre, vaikko leatge stuora ráiggit. Stuurimus buncarakkis lea boarásnuvvan materiála, mii lea eanas eará oahppaávdnasiid materiálain. Dát eai dávis oahppaplánaide. Ođđa materiála, mii dávista oahppaplánaide, galggalii buvttaduvvot háhppilis leahtuin. Dasa lassin materiála váilu ollásit mearkkašahtti stuora oasis oahppaávdnasiin vuolleluohkáin. Buoremus dilli lea davvisámegielas, heajumus nuortalašgielas. Logahagas lea materiála dušše sámegielas eatnigiellan ja vieris giellan ja doppenai measta aivvefal davvisámegielas. Anárašgielas ja nuortalašgielas leat dušše muhtin materiála. Čilgehusas dahkkojuvvojit árvalusat boahttevaš jagiid várás sámegielaš materiálaid šlájalaš ja mearálaš gárgeheapmái.</p>			
Goasttideaddji	Oahpahus- ja kulturministeriija		
Almustahttima juohkki/vuovdin	Elektrovnnalaš veršuvdna: julkaisut.valtioneuvosto.fi Almustahttinvuovdin: vnjulkaisumyynti.fi		

Čuä'jtöslöstt

Čöödteei	Mätt'tös- da kulttuurministeria	1.12.2020	
Raajji	Helena Korpela		
Čöödttöözz nömm	Sää'mmkiöllsai mätaunnsi määng muäđ – Čiölgötös sää'mkiöllsa mätaunnâz vue'jjest da pue'ttem taarbin		
Čöödtemjoouk nömm da nâamar	Mätt'tös- da kulttuurministeria čöödttöözz 2020:28		
Diaari/ ha'ŋkkösnâamar	VN/14115/2020	Tee'mm	Škooultös
ISBN PDF	978-952-263-828-1	ISSN PDF	1799-0351
URN-addrös	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-828-1		
Seiddmie'rr	52	Ķiöll	Lää'dd
Ä'sš-sää'n	sää'mmkiöll, mätaaunâs, oudpeämm, vuöss-škooul, vuäđđškooul, lookkjiškooul		
<p>Vuänös</p> <p>Čiölgttöözzâst ta'rĳkee sää'mmkiöllsa oudpeämmam (oudpeämm da kulttuur- da ĳiöllpie'zzid), vuöss- da vuäđdmätt'töözz de lookkjiškooultöözz tie'ddum da digitaal'lai mätaunnsi änn'jözvue'ĳĳ da kárttee oodummuštaarbid. Tö'st čiolgte, koin mätaunnsin da sii'skiin aunnâz i'lla vuäžžamnalla de ta'rĳkee mätaunnâz da änn'jööžzi mätemplaani seämmanallšemvuöđ. Sää'mmkiöllsai mätaunnsi tue'jttummšest lij rajjum systemaatlaž oudeem- da oodeemtuâjj. Ođđ aunnâz lij tuejttum jiännai, še digiää'blĳest. Aaunâsvue'ĳĳ sää'mmkiöllin jie'nnkiöllän da vee'res ĳiöllän lij eža pue'rr, hä't šurr vääh lij. Šöormös vaiggädvuött lij vuämmnam aaunâs, kää'tt lij vä'lddvue'ss jie'res mätaunstöözz aunnsin. Täĳ jä va'stted mätt'tösplanid. Ođđ mättplanid va'stee'j aaunâs öölgči raajjäd ĳirrsänji. Lää'ssen aunnâz po'ttje vööps šuurâst vue'zzest mätaunnâz vue'llklaassin da älddsin voops pä'jĳklaassin. Pue'rmös vue'ĳĳ lij tä'vvsää'mest, hue'nmös nuörttsää'mest. Lookkjiškooulâst lij aaunâs päi sää'mest jie'nnkiöllän da vee'res ĳiöllän da to'ben še älddsin tä'lĳĳ tä'vvsää'mest. Aanarsää'mest da nuörttsää'mest lij tä'lĳĳ muä'dd aaunâs. Čiölgttöözzâst rä'jje e'tĳköözzid sää'mmkiöllsai aunnsi šlaajjōžže da meärlōžže oudâs viikkmo'sše pue'tti ee'jĳin.</p>			
Čöödteei	Mätt'tös- da kulttuurministeria		
Čöödttöözz jue'ĳĳi/ kaaupšummuš	Liädglaž šióttummuš: julkaisut.valtioneuvosto.fi Čöödttöskaaupšummuš: vnjulkaisumyynti.fi		

Sisältö

Tiivistelmä	11
Johdanto	13
Selvityksen tausta ja tavoitteet	13
Selvityksen toteutus	13
Yleiskuva	15
Ilonaiheita	15
Suuria tarpeita	15
Tarkennuksia yleiskuvaan	17
Varjoja ilonaiheissa	17
Valopilkkuja murheenkryneissä	17
Yksityiskohtainen tarkastelu ja opettajien näkemyksiä	19
Varhaiskasvatus ja kulttuuri- ja kielipesät	19
Varhaiskasvattajien näkemyksiä materiaaleista	20
Esiopetus	24
Opettajien näkemyksiä esiopetuksen materiaaleista	25
Perusopetus, luokat 1–6	27
Saamen kieli ja kirjallisuus	27
Saame vieraana kielenä	29
Suomi (ruotsi) saamenkielisille	29
Muut kielet	30
Matematiikka	31
Ympäristöoppi	31
Uskonto (evangelisluterilainen ja ortodoksinen oppimäärä)	32
Elämäkatsomustieto	33
Historia ja yhteiskuntaoppi	33
Musiikki, kuvataide, käsityö ja liikunta	34
Oppilaanohjaus	34
Oppimisen ja koulunkäynnin tuki (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki)	35
Kirjallisuus, pelit ja muu oheismateriaali alaluokilla	35

Perusopetus, yläluokat 7–9	35
Saamen kieli ja kirjallisuus	35
Saame vieraana kielenä	36
Matematiikka	36
Biologia ja maantieto.....	36
Fysiikka ja kemia	37
Historia ja yhteiskuntaoppi	37
Uskonto (ev.lut.) ja muita oppiaineita	38
Opettajien yleisiä terveisiä; myös oppilaat ottavat kantaa	38
Lukio	39
Perusopetusta täydentävä saamen kieli	40
Tulevien tarpeiden painopisteitä	42
Painopisteet lähivuosille selvityksen pohjalta.....	44
Rahoitus	50
Lähteet	51

TIIVISTELMÄ

Selvityksessä tarkastellaan saamenkielisen varhaiskasvatuksen (varhaiskasvatus ja kulttuuri- ja kielipesät), esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen painettujen ja digitaalisten oppimateriaalien nykytilaa ja kartoitetaan uudistamistarpeita. Siinä selvitetään, mistä oppiaineista ja sisällöistä materiaalia ei ole saatavilla sekä tarkastellaan oppimateriaalin ja nykyisten opetussuunnitelmien vastaavuutta. Saamenkielisten oppimateriaalien tuottamisessa on tehty systemaattista kehitys- ja uudistustyötä. Uutta materiaalia on tuotettu paljon, myös digimuodossa. Materiaalitalanne saamen kielissä äidinkielenä ja vieraana kielenä on melko hyvä, vaikka suuria aukkoja on. Suurimpia ongelmia on vanhentunut materiaali, jota on valtaosa muiden oppiaineiden materiaaleista. Nämä eivät vastaa opetussuunnitelmia. Uutta, opetussuunnitelmia vastaavaa materiaalia olisi tuotettava ripeässä tahdissa. Lisäksi materiaalia puuttuu kokonaan huomattavan suuressa osassa oppiaineita alaluokilla ja lähes täysin yläluokilla. Paras tilanne on pohjoissaamassa, heikoin koltansaamassa. Luki-ossa on materiaalia vain saamessa äidinkielenä ja vieraana kielenä ja sielläkin lähes pelkättään pohjoissaamassa. Inarinsaamassa ja koltansaamassa on ainoastaan muutama materiaali. Selvityksessä tehdään esitykset saamenkielisten materiaalien laadulliselle ja määrälliselle kehittämiselle tulevinä vuosina.

"Virkkuvääri on ihana!"

"Melkein hävettää käyttää."

"Mitään ei ole."

"Pitäisi uskaltaa haaveilla suuria!"

Johdanto

Selvityksen tausta ja tavoitteet

Selvitys saamenkielisen oppimateriaalin tilanteesta ja tulevista tarpeista liittyy opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman saamen kieltä ja saamenkielistä opetusta tarkastelevan kehittämisyhmän tavoitteiden toteuttamiseen. Selvitystyön tuloksia hyödynnetään saamenkielisen oppimateriaalin saatavuuden turvaamiseen liittyvien ehdotusten laatimisessa.

Selvityksen tavoitteeksi asetettiin

- tarkastella saamenkielisten oppimateriaalien nykytilaa: kartoittaa varhaiskasvatuksen (saamenkielinen varhaiskasvatus ja kulttuuri- ja kielipesät), esi- ja perusopetuksen sekä lukiokoulutuksen painetut ja digitaaliset oppimateriaalit eri saamen kielillä
- selvittää olemassa olevan saamenkielisen oppimateriaalin ja voimassa olevien opetussuunnitelmien vastaavuus
- selvittää, mistä oppiaineista ja sisällöistä oppimateriaalia ei ole saatavilla saamen kielillä
- tarkastella olemassa olevan oppimateriaalin uudistamistarpeita
- tehdä ehdotuksia saamenkielisen oppimateriaalin määrällisistä ja laadullisista kehittämistarpeista.

Selvityksen toteutus

Selvityksen toteutti VTK Helena Korpela 12.6.2020–31.10.2020 välisenä aikana. Keskeisinä materiaaleina olivat Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimiston verkko-kaupan tiedot inarin-, koltan- ja pohjoissaamenkielisistä oppimateriaaleista, Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan tiedonanto saamenkielisen sekä saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin opetuksen tilanteen ja koulutuspoliittisen aseman

kehittymisestä 2016–2019, saamenkielisen varhaiskasvatuksen materiaalipankki *Kuáti* sekä varhaiskasvatussuunnitelmien, esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteet.

Osana selvitystä toteutettiin syyskuussa kysely saamelaisten kotiseutualueen kunnissa (Enontekiö, Inari, Sodankylä ja Utsjoki) ja Helsingin, Oulun ja Rovaniemen kaupungeissa toimiville varhaiskasvatuksen sekä perus- ja lukiokoulutuksen opettajille. Kyselyssä pyydettiin vastaajia arvioimaan nykyisten materiaalien soveltuvuutta ja mahdollisia uusien materiaalien tarpeita. Kysely lähetettiin sähköpostitse sivistysjohtajien ja rehtoreiden kautta kotiseutualueella mutta kotiseutualueen ulkopuolella myös suoraan varhaiskasvattajille ja opettajille. Kyselyn tarkoituksena oli saada itse arjessa työtä tekevien näkemyksiä materiaalien tilanteesta, toimivuudesta ja tarpeista. Vastauksia saapui noin 30 varhaiskasvattajalta ja opettajalta varhaiskasvatuksesta esikouluun ja perusopetuksen ala- ja yläluokilta lukioon, kaikista saamelaisten kotiseutualueen kunnista sekä Helsingin, Oulun ja Rovaniemen kaupungeista. Osa vastauksista on yksittäisten varhaiskasvattajien tai opettajien, osa suuremman ryhmän yhdessä käsittelemiä vastauksia. Vastausten eteen on tehty paljon työtä, ja ne ovat suurelta osin varsin kattavia ja monipuolisesti perusteltuja. Selvityksessä siteeratut näkemykset ovat näistä kyselyvastauksista.

Yleiskuva

Ilonaiheita

Saamenkielisten oppimateriaalien kehitykseen viime vuosin liittyy paljon ilonaiheita. Rakenteet on pystytetty ja ne toimivat: **Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto** tuntee oppimateriaalien tilanteen tarkasti, suunnittelee, tuottaa ja tiedottaa materiaalista sekä ylläpitää hyvin toimivaa oppimateriaalisivustoa. Toimistoon on saatu eri saamen kielille pysyviä virkoja sekä palkattu ja koulutettu tilapäisempää työvoimaa, kuten harjoittelijoita ja projektityöntekijöitä. Viimeksi mainitut ovat myös tulevaisuuden lupaus uusien materiaalien kirjoittajina, kuvittajina ja tuottajina. Toiminnan perustana ovat mm. yliopistotasoinen eri kielten tutkimus ja opetus, opettajankoulutus ja eri saamen kielten kielijaostojen työ sekä oppimateriaalikoulutus.

Saamen kielten materiaalit saamen kielessä ja kirjallisuudessa sekä saamessa vieraana kielenä ovat suhteellisen hyvällä mallilla. Kieliin on tuotettu pitkään materiaalia ja panostettu erityisesti viime vuosina. Uutta materiaalia on tuotettu systemaattisesti. Sisällöllisesti materiaalit rakentuvat saamelaisen kulttuurin, elinympäristön ja pedagogian pohjalle. Erityinen ilonaihe on pohjoissaamen itä- ja länsimurteiden huomioiminen alaluokkien kirjoissa.

Saamen kielen etäopetushanke on käynnistynyt. Sen kautta saamen kielten opetus yleisesti ja erityisesti perusopetusta täydentävänä opetuksena voi saavuttaa kasvavan osan kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaisista lapsista ja nuorista. Hanke on saanut jatkorahoituksen. Tämä tuo kuitenkin myös uusia haasteita oppimateriaaleille.

Suuria tarpeita

Murheenkryynejä oppimateriaalitalanteessa on kuitenkin runsaasti. Lähes kaikissa muissa oppiaineissa kuin saamen kielessä ja kirjallisuudessa ja saamessa vieraana kielenä kaikilla saamen kielillä olemassa olevat **materiaalit ovat vanhentuneita** (matematiikka,

ympäristöoppi, uskonto, lisäksi yläluokilla suurin osa biologian ja maantiedon materiaaleista, historian ja yhteiskuntaopin materiaalit). Tämä koskee sekä **pohjoissaamea** että **inarin-** ja **koltansaamea**.

Huomattavan suuressa osassa oppiaineita saamenkieliset materiaalit **puuttuvat täysin kaikilla kielillä. Alaluokilla pohjoissaamessa** kaikki saamenkielinen materiaali, muutamia yksittäisiä materiaaleja lukuun ottamatta, puuttuu seuraavista oppiaineista:

- suomi saamenkielisille -oppimäärä
- muu vieras kieli (englanti tai muu kieli)
- toinen kotimainen kieli
- käsityö (olemassa yksittäisiä materiaaleja)
- musiikki (yksittäisiä materiaaleja eri kielillä)
- kuvataide (yksittäisiä materiaaleja)
- oppilaanohjaus
- liikunta
- erityisopetuksen materiaaleja on yksi.

Inarinsaamessa puuttuu materiaaleja näiden lisäksi seuraavasti:

- matematiikassa (luokat 4–6)
- uskonnossa (luokat 4–6).

Koltansaamen tilanne on oppimateriaalien näkökulmasta heikoin, kielellä on ainoastaan yksittäisiä materiaaleja uskonnossa.

Yläluokilla pohjoissaamessa edellisten lisäksi fysiikan ja kemian sekä kotitalouden (yksi suppea materiaali) materiaalit puuttuvat. **Inarinsaamessa** on ainoastaan biologian ja maantiedon (monikielinen) materiaali 7. luokalle, kaikki muu puuttuu. **Koltansaamessa** ei ole mitään materiaaleja.

Lukiossa on vain saamen kielen ja kirjallisuuden sekä saamen vieraana kielenä materiaaleja.

Tarkennuksia yleiskuvaan

Varjoja ilonaiheissa

Saamen kielen ja kirjallisuuden materiaaleissa on edelleen suuria aukkoja: **pohjoissaamessa**, jonka materiaalitilanne on kattavin kaikissa aineissa, on materiaaleja alaluokilla, joskin 2. ja 3. luokan materiaalit ovat jo vanhoja; yläkoulussa (9. lk) ja lukiossa (osa kursseista) puuttuu materiaaleja. **Inarinsaamessa** puuttuvat materiaalit luokilta 5–6, yläluokilta ja lukiossa yhtä, 2010 ja 2011 uudistettua, alun perin norjalaista ja inarinsaameksi käännettyä 1–9. luokkien materiaalia lukuun ottamatta. Uutta materiaalia on kuitenkin tulossa. **Koltansaamen** materiaalitilanne on heikoin, vaikka siellä on ilahduttavasti valmistumassa materiaalia alkuopetukseen. Muu materiaali on vanhentunutta, ja 4. luokasta ylöspäin puuttuu kokonaan.

Saame vieraana kielenä -oppiaineeseen on tullut uutta materiaalia, mutta **pohjoissaamessa** materiaalia puuttuu 4. luokalta alakoulussa, yläkoulussa materiaali on vanhentunut; lukiossa tilanne on parempi, vaikka puutteita on. **Inarinsaamessa** alaluokkien tilanne on varsin hyvä, yläluokilla on käyttökelpoista materiaalia ja lukiossa yksi materiaali. **Koltansaamessa** perusopetuksen materiaali on osittain uutta, osin käyttökelpoista vanhaa. Lukion materiaali puuttuu lähes kokonaan, mikä asettaa koltansaamenkieliset lukio-opiskelijat eriarvoiseen asemaan.

Suomi saamenkielisille -oppimäärän materiaalit puuttuvat kokonaan. Kuitenkin kyseessä on oma oppimäärä, jossa materiaalia tulisi turvata vähintään alaluokille.

Valopilkkuja murheenkryyneissä

Uutta materiaalia keskeisissä oppiaineissa on valmistunut ja valmistumassa. Vuosien 2016–2019 aikana on Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan mukaan varhaiskasvatukseen, esi- ja perusopetukseen, lukioon ja ammatilliseen koulutukseen

valmistunut 87 uutta materiaalia (35 **pohjoissaameen**, 30 **inarinsaameen**, 18 **koltansaameen** ja 4 **monikielistä**). Lisäksi on otettu uusintapainoksia 44 pohjoissaamen, 5 inarinsaamen, 2 koltansaamen ja 1 monikielisestä materiaalista. Valmisteilla oli vuoden 2019 lopussa **pohjoissaamessa** 10, **inarinsaamessa** 9 ja **koltansaamessa** 12 materiaalia, pääosin oppikirjoja, joista digimateriaalit osittain yhteisiä, sekä 12 **monikielistä** tai muuta materiaalia. Työtä on siis tehty paljon. Vaikka määrällinen lisäys on suuri, on huomattava, että mukana on kolmen kielen varsinaisten oppimateriaalien lisäksi laaja kirjo muita oheis- ja lisämateriaaleja, joiden merkitys on olennainen: kirjallisuutta, pelejä, filmejä, digimateriaaleja.

Digitaalisten materiaalien kehittäminen: digitaaliselle alustalle (*Cloubi*) valmistuu uusia materiaaleja, mikä mahdollistaa joustavamman päivityksen, monikielisyyden ja käyttökelpoisuuden myös etäopetuksessa. Digialusta ja -materiaalit ovat kuitenkin kalliita, eikä tasarvo täysin toteudu, koska kaikilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia käyttää laitteita. Voi myös kysyä, miten oppilaat voivat käyttää materiaaleja myöhemmin.

Yksityiskohtainen tarkastelu ja opettajien näkemyksiä

Varhaiskasvatus ja kulttuuri- ja kielipesät

Varhaiskasvattajille ja esiopetuksen opettajille sekä myös vanhemmille ja neuvolahenkilökunnalle tarkoitettu *Kuáti*-materiaali on julkaistu kaikilla kielillä. Siihen on koottu yhteen keskeinen varhaiskasvatuksen pedagoginen aineisto ja opetuskäyttöön monenlaista digitaalista materiaalia elämän eri aloilta. *Kuáti*n vahvuutena ovat digitaalisuus, monikielisyys ja materiaalin kokoaminen yhteen paikkaan, jossa se on helposti käytettävissä. Materiaali on kuitenkin suunnattu varhaiskasvattajille ja opettajille, ja sen suoraan kasvatus- ja opetuskäyttöön suunnattu aineisto on koottu erilaisista, eri aikoina ja erilaisiin tarkoituksiin valmistuneista aineistoista. Yhtenäisen, juuri varhaiskasvatukseen ja sen pedagogiseen käyttöön valmistetun materiaalin tarvetta *Kuáti* ei täytä.

Varsinaisesti varhaiskasvatuksen kasvatus- ja opetuskäyttöön tuotettua materiaalia on vähän. Jonkin verran on erilaisia pelejä. Lastenkirjallisuutta, jota voidaan käyttää varhaiskasvatuksesta perusopetuksen alaluokille, on myös melko vähän. *Ááhupiámmu / Áákk peámmá'lgg / Áhkubiebmu* -kirja on vanha saamelainen tarina; *Puppá / Tu'rrvuei'vv / Bluppe* -sarjan kymmenen pienille lapsille tarkoitettua kuvakirjaa ovat käännöksiä ruotsinkielisestä, jo 1960-luvulla alkaneesta sarjasta; *Čivssa čivga Cii* on käännetty **pohjoissaamesta inarinsaameksi** 1996 ja **koltansaameksi** 2000, jolloin ortografia oli erilaista. *Nils Holgersonin matkat (Peukaloisen retket)*, osat 1–52, ovat DVD:nä kaikilla saamen kielillä. *Dáidu mátkkosta máinnasládnái* on **pohjoissaamenkielinen** käännös Aili Somersalon kirjasta vuodelta 1954; *Ká'llmuoráz – Nuórtsaa'mi mainnáz* ovat venäläisestä alkuperäisteoksesta käännettyjä vanhoja **koltansaamenkielisiä** satuja 1990-luvulta ja *Silbsei'bb rie'mjj* uudempi tarina. Näiden lisäksi on joitakin muita lastenkirjoja alaluokille.

Varhaiskasvattajien näkemyksiä materiaaleista

Laatua on, mutta niin on tarpeitakin

Varhaiskasvattajat ovat monelta osin tyytyväisiä tällä hetkellä käytössä oleviin materiaaleihin. Kaikki, mitä löytyy, on käytössä. *”On hienoa, että on tablettipelejä, lautapelejä, kirjoja.”* Ongelmana on materiaalin suppea määrä, tarvetta on paljon laadukkaassa kasvatustyössä. *”Kirjat on aika lailla luettu.”* *”Varhaiskasvatuksen arkeen olisi hyvä saada tukikuvia/toiminnan ohjauskuvia valmiiksi pohjoissaameksi.”*

Tarvetta on erityisesti tunnekasvatukseen liittyvälle materiaalille, sitä ei juuri ole saamen kielillä. Tuttuja suomenkielisiä materiaaleja on paljon: erilaisia kortteja ja kirjoja, joissa tunteista tai vahvuuksista puhutaan tarinoiden muodossa. Näitä pitäisi olla myös saameksi. Materiaaleja voisi kääntää, esimerkiksi *”valmiita materiaaleja kuten Piki ja Molli, Fanni, Jukka Hukka tai jotain muuta”*. Käännettäväksi ehdotetaan myös muita kortteja: *”Kortit: lorukortit, satuhierontakortit (esim. Tarina ja kosketus Oy), Metsä- ja meditaatiokortit (Hidasta elämää).”* Kun kääntäminen arjen tilanteissa jää varhaiskasvattajille, se tuottaa ylimääräistä työtä, kuten eräs toteaa: *”Henkilöstön saamen kielen taito on hyvää, mutta saamelaisen vakan henkilöstöä ei ole koulutettu kielen kääntäjiksi, joten materiaali omalla kielellä on tärkeää ja helpottaa lasten kanssa työskentelyä.”*

Varhaiskasvattajat huomauttavat myös tunnekasvatukseen liittyvistä kysymyksistä, jotka painottavat sopivan materiaalin merkitystä. *”Pohjoissaameksi on Norjassa tuotettu tunnejuoste ja tunnekortit. Ne ovat hyvä alku tunne- ja vuorovaikutusmateriaaleille pohjoissaameksi. Materiaalia tarvitaan kuitenkin lisää. Monella saamelaisperheellä on jonkin asteinen trauma-historia johtuen saamen kielen ja saamelaisten asemasta Suomessa. Tunnetaitojen käsittely on ensiarvoisen tärkeää saamen kielillä ja saamelaisen kulttuurin näkökulmasta. Varhaiskasvatukseen tarvitaan tunnetaitoja kehittäviä satukirjoja.”*

Digitaaliset materiaalit ovat tärkeä lisä

Digitaaliset materiaalit ovat olleet tervetullut ja odotettu lisä, esimerkiksi *Bluppe*-äänikirjat, *Giellabeassi*-peli. Pohjoissaamenkieliset voivat käyttää myös Norjassa tuotettuja materiaaleja, mutta ne eivät ole ongelmattomia: *”Käytämme jonkin verran Norjassa tuotettua digimateriaalia. Niissä on hyvää kieltä ja ihan hyvät sisällöt, mutta usein grafiikka on heikkoa ja lasten mielestä tylsää. Suomalainen E-girji, joka toimii nettiselaimella, tuottaa kivoja muistipelejä ja niissä on hyvät kuvat, mutta niitä on vähän kömpelöä käyttää tabletilla.”* Lisäksi monet Norjassa tuotetut kirjat on *”ikään kuin kirjoitettu norjan kielen kautta, jolloin lukija joutuu ”kääntämään” tekstin omalle saamen kielelleen. Sisällöt ovat kuitenkin hyviä ja paikallisia.”* Suosittua ja hyväksi havaittua *Ekapeli*-materiaalia monet toivovat myös saamenkielisenä.

Kirjallisuutta ja tietokirjoja tarvitaan sekä käännöksinä että itse tuotettuina

Vaikka saamenkielistä lastenkirjallisuutta on jonkin verran, erityisesti pienimmille soveltuvia kirjoja on vähän. Lisäksi ne ovat usein käännöksiä, eikä niissä näy paikallinen kulttuuri. *”Valtaosa pohjoissaamenkielisistä lastenkirjoista on tarkoitettu isoimmille selattavaksi ja/tai aikuisten selattavaksi pienempien kanssa, mutta niitä ei mielellään anna alle 2-vuotiaiden käsiin, koska sivut voivat repeytyä. Ensikirjat soveltuisivat myös kielipesien käyttöön, varsinkin 3-vuotiaiden kielenopetteluun.”*

Varhaiskasvattajien mielestä tarvittaisiin enemmän isokuvaisia kuvakirjoja pienille, 0–3-vuotiaille lapsille sekä *”moderneja teemoja käsitteleviä pohjoissaamenkielisiä kirjoja isommille, 3–5-vuotiaille lapsille, kuten dinosaurus-, robotti-, Frozen-kirjoja.”* Tarvetta on saada 5-vuotiaille sopivia numero/kirjain ja sana/kieliharjoituksia sekä alle 3-vuotiaille katselukirjoja, *”joissa saamenkielinen tekstitys (biila=auto jne.)”* Myös viisivuotiaille suunnattuja *”viskarimateriaaleja”* kaivataan.

Alkuopetukseen tarkoitettuja helppolukuisia kirjoja pidetään hyvänä materiaalina kielipesiin. *”Niissä kuvitukset kiinnostavat lapsia ja innostavat lapsia itse kertomaan lisää kuvista. Sivut ovat lujaa tekoa, joten lapset voivat itsekin selata niitä.”*

”Kulttuuria tukevan lasten kirjallisuuden lisäksi kaivataan lasten valtakulttuurista tuttuja saamen kielille käännettyjä kuvakirjoja. Nämä luonnollisesti kiinnostavat lapsia, koska edustavat lasten valtakulttuuria. Tätä valtakulttuuria tarvitaan myös saamen kielillä. Hyvänä esimerkkinä on Disneyn tuottama Frozen 2. Pohjoissaamenkielinen Jiknon 2 on edistänyt huomasti lasten kielenkehitystä ja innostusta omaan kieleen.”

Lasten kaunokirjallisuuden lisäksi on suuri tarve myös tietokirjoille monipuolisen kielitaidon ja laajan sanavaraston saavuttamiseksi. *”Suomeksi me löydämme valtavan hienoja lasten tietokirjoja monista lasten suosikkiaiheista, kuten erilaiset eläimet, kulkuneuvot, dinosaurukset. Tällaista pohjoissaamenkielistä kirjaa ei ole yhtäkään.”*

Koltansaamenkieliselle materiaalille on erittäin suuri tarve

Koltansaamen kielipesillä on erityisesti tarvetta uusiin, laadukkaisiin materiaaleihin; sieltä kuuluu jo hätähuuto: *”Silloin kun ensimmäiset kirjat on koltan kielellä ilmestyneet, ei ole ollut ortografiaa. Näissä kirjoissa on paljon virheitä. Kirjoja on todella vähän. Huutava pula on kaikesta materiaaleista. Norjan puolelta esim. olemme saaneet vinkkejä. Olemme ostaneet joitakin pelejä, kuvakortteja. Niihin olemme itse tehneet koltankieliset sanat. Näitä tarvitsee todella paljon. Kieltä lapsi oppii havaintojensa kautta. Näissä erilaiset pelit ja kortit ovat hyviä. Arvotuksia ja lauluja on minimaalisen vähän. Näitä on itse tehtynä ja käännettynä olemassa. Digitaalista materiaalia saisi olla enemmän, näilläkin voi opettaa kieltä, kun näkyy kuvia ja tekstiä. Pienet tarvitsevat paljon yksinkertaisia sanoja näkyville kuvien tueksi. Tarvitsemme*

videoita, joissa näkyy perinteisiä elinkeinoja, poronhoitoa, kalastusta eri vuodenaikoina. Läheskään aina emme voi päästä näitä katsomaan. Se vaatii rahaa paljon, jota on niukasti. Aivan pienille lapsille pitäisi saada hyvin yksinkertaisia pelejä. Näihin pitäisi varhaiskasvatukseen henkilökunnan päästä vaikuttamaan. Hyvin monet jo tehdyt soveltuvat isommille lapsille."

Musiikki on tärkeää varhaiskasvatuksen pedagogiikassa

Musiikkia odotetaan lisää pedagogiseen käyttöön. *"Saamenkielisestä varhaiskasvatuksesta puuttuu levytettynä pedagogiikkaa ja kielenkehitystä tukevia lauluja. Lauluja on käännetty paljon muista kielistä (suomi, norja, englantti), mutta tulisi kehittää myös lauluja ajatellen juuri saamen kielen kehityksen ja saamen kielten erityispiirteiden mukaisia lauluja (esim. adjektiivien taivutus, duaali jne.) Lisäksi markkinoille tarvitaan laadukasta lasten musiikkia, jota voidaan hyödyntää pedagogisesti (tunnetaidot, kaveritaidot jne.)."*

Kotiseutualueen ulkopuolisella varhaiskasvatuksella on erityisiä haasteita

Kotiseutualueen ulkopuolella haasteet ovat suuria erityisesti perinteiseen saamelaiseen elämäntapaan tutustumisessa. Sen vuoksi tarvitaan kulttuuria tukevaa materiaalia, esimerkiksi varhaiskasvatukseen suunnattuja kulttuurisia leluja ja videomateriaalia perinteisistä elinkeinoista. Kotiseutualueen ulkopuolella *"emme voi osallistua lasten kanssa perinteisten elinkeinojen harjoittamiseen, mutta pystymme jäljittelemään toimia leikin keinoin."* Materiaalille on lisäksi pedagogisia vaatimuksia; vaikka materiaalia on jonkin verran, *"niitä saisi olla monipuolisemmin ja niiden toteutus tulisi tehdä kasvatuksen ammattilaisten kanssa. Rakentaa pedagogisesti mielenkiintoiseksi."*

Kuinka saada kotiseutualueen rikas kulttuurinen toiminta vietyä myös alueen ulkopuolelle? Esimerkiksi laajentamalla kulttuurikeskus *Mánnun* toimintaa kotiseutualueen ulkopuolelle. *"Tämän kaltainen kulttuurinen tuki ja toiminta olisi erittäin tarpeellista kotiseutualueen ulkopuolella. Kärjistettynä jopa tarpeellisempaa kotiseutualueen ulkopuolella."*

On tarvetta saada myös aivan perusmateriaaleja, kuten kirjoja ja pelejä "helpommalla" saamen kielellä kielipesiin, esimerkiksi kuvakortit lasten elämän jokapäiväisistä teemoista.

Kehityksen ja oppimisen tuen materiaaleista on suuri pula

Lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen, erityisesti kielelliseen tukeen, ei juurikaan ole materiaalia, mutta sitä tarvittaisiin kipeästi. *"Pohjoissaamen kielen kehityksen tukemiseen on ainakin Norjassa ilmestynyttä kopioitavaa materiaalia. Ne soveltuvat hyvin käyttöön myös saamelaiseen vakaan Suomessa. Kuitenkin suunnittelu-aikaa on vähän, joten materiaalien työstäminen käyttöön asti, saattaa olla hidasta."*

Menetelmiä tarvitaan myös kartoittamaan kielen kehitystä juuri saamen kielen kehityksen näkökulmasta. *”Meillä on jo pysyvänä käytäntönä valtakunnallisesti erilaisia kielen kartoitusmenetelmiä S2-lapsille (suomi toisena kielenä-lapsille). Tällaiset kartoitusmenetelmät ovat tarpeen myös saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa. Kartoitusmenetelmät auttavat suunnittelemaan ja kohdentamaan varhaiskasvatuksen menetelmiä juuri lapsen tarpeen mukaisesti. Ne ovat myös varhaiskasvatuksen opettajille oman työn arvioinnin väline: miten ja missä asioissa lapsen kieli kehittyy? Mitkä osa-alueet eivät ole edistyneet? Miten niitä voitaisiin tukea?”*

Eräs varhaiskasvattaja tiivistää ongelmia: *”Valitettavan usein mikäli lapsen kehityksessä tai oppimisessa havaitaan tuen tarvetta, ammattilaiset alkavat hälventämään saamenkielisen kasvatuksen ja koulutuksen tarvetta. Kielenkehityksen ongelmissa ohjataan edelleen helposti yksikielisyteen eli suomen kieleen. Lisäksi tukitoimien ammattilaisilta uupuu tietämystä saamen kielistä ja kulttuurista (varhaiskasvatuksen erityisopettajat, neuvolatyöntekijät, psykologit jne.)”*

Tutkittua tietoa kaksikielisydestä

Varhaiskasvattajat kokevat, että he pystyvät tukemaan perheitä liian vähän; tunnekasvatuksen oppimateriaalien lisäksi tarvittaisiin sitä tukevaa pedagogista aineistoa. *Kuáti-*materiaalissa on aineistoa, joka tukee kasvatustyötä ja soveltuu myös vanhempien käyttöön, mutta sitä ei ehkä ole vielä riittävästi löydetty. *”Kielen elvyttäminen on monille vaikea asia ja kielen menettäminen perheessä/suvussa on usein trauma. Perheet tarvitsevat enemmän tukea kaksikielisyteen ja tietoa kaksikielisydestä. Meidän neuvolapalveluissamme ja varhaiskasvatuksessa ei valitettavasti tunneta tarpeeksi hyvin saamelaisten ja saamen kielten historiaa eikä nykytilannetta. Tarvitsemme tutkimustietoa erilaisista kaksikielisen varhaiskasvatuksen vaikutuksista ja laadukkuudesta Suomessa, erityisesti kaksikielisen pohjoissaamen ja suomenkielisen varhaiskasvatuksesta.”*

Varhaiskasvattajien voimavarat yhteen

Voimien kokoaminen yhteen on monelle varhaiskasvattajalle ja opettajalle tärkeää. Eräs ehdottaa: *”Varhaiskasvattajat voisivat kokoontua tutkimaan eri tunnekasvatusmateriaaleja ja valita yhdessä niistä yhden tai kaksi esitettäväksi käännettäväksi kaikille saamen kielille. Vielä parempi olisi tehdä saamelaiseen kulttuurin pohjautuvaa tunnekasvatusmateriaaleja.”* Toinen opettaja toivoo: *”Pohjoissaameksi löytyy todella paljon hyvää opetusmateriaalia. Jotkut materiaalit vaan jäävät käyttämättä, koska niihin tutustuminen vie paljon aikaa. Olisi hienoa, jos materiaalien tekijät esittelisivät tuotoksiaan ja tuotosten käyttömahdollisuuksia jollakin yhteisellä foorumilla, jotta materiaalien käyttöönotto olisi helpompaa.”*

Monille olisi tärkeää päästä mukaan erilaisille foorumeille, joilla voitaisiin käydä keskustelua, tukea toisiaan ja jakaa tietoa mm. materiaaleista. *”Me tarvitsemme Suomessa*

saamenkieliseen ja saamelaiseen varhaiskasvatukseen jatkuvuutta, laadukkuutta ja avoimuutta. Tällä hetkellä saamenkielisen varhaiskasvatuksen toteuttaminen on liian paljon yksittäisen työntekijän vastuulla ja varassa. Varhaiskasvatuskentälle tarvitaan lisää yhteistä koulutusta ja yhteisiä jaettuja materiaaleja. Odotan innolla 1.10. avattavaa opettajien sivustoa ja toivon sen vievän kehitystä yhteisempään ja avoimempaan suuntaan. Yhtenä saamelaisen ja saamenkielisen varhaiskasvatuksen kehittämisehdotuksena toivoisin vuosittaisia saamelaisen ja saamenkielisen varhaiskasvatuksen messuja. Jotta voisimme kuulla asiantuntijaluentoja saamen kielillä ja jakaa tietoa sekä kokemuksia. Me tarvitsemme lisää varhaiskasvatuksen koulutusta, erityisesti saamen kielillä. Suomeen tulisi perustaa johonkin yliopistoon saamelaisen varhaiskasvatuksen opettajan linja. Tämä tuottaisi meille myös suuresti kaipaamaamme lisämateriaalia ja tutkimustietoa."

Esiopetus

Esiopetukseen on valmistunut kaikilla kielillä esiopetusmateriaali Petra Kuuva, Bigga-Helena Magga, Tiina Sanila-Aikio: *Dieppe dáppe Ovdaskuvlla buđaldallangirji / To'ben tääi'ben / Tyebbin tääbbin – Ovdámáttááttás puđáldemkirje*. Koltansaamenkielistä kirjaa ei kuitenkaan ole saatavissa tällä hetkellä.

Esiopetukseen soveltuvaa lastenkirjallisuutta ja muuta oheismateriaalia on jonkin verran, vähiten koltansaameksi. Osa kirjoista on jo varsin vanhoja. Saamenkielistä alkuperäistuo-
tanta on joitakin kirjoja; esimerkiksi *Njuámmiláš njuško / Njuámmlaž njoikk / Njoammilaš njuiku* -runo- ja lorukirja soveltuu varhaiskasvatukseen, esiopetukseen ja alaluokille. *Kuobžá já Riemnjis / Kuöbžž da Ri'mjj / Guovža ja Rieban* -äänikirja soveltuu myös käytettäväksi esiopetuksesta alaluokille. Tämän lisäksi on joitakin muita kirjoja, pelejä, lauluja ja filmejä eri saamen kielillä, kuten yli 3-vuotiaille tarkoitettu **inarinsaamenkielinen** *Tiátu táidu & utke* -peli, joka kuvaa kalenterivuotta. Kaikilla kolmella kielellä on aakkostaulut ja -videot.

Suuri osa kirjoista on käännöksiä. Tärkeä, kaikilla kielillä julkaistu kirjasarja *Puppá / Tu'rrvuei'vv / Bluppe* -olennoista on käännös ruotsista. Suomenkielisistä kirjoista on käännetty mm. Mauri Kunnaksen *Koiramäki*-sarjaa ja Aino Havukaisen ja Sami Toivosen *Tatu ja Patu* -kirjoja sekä yksi *Muumi*-kirja, *Taikatulvi*. Ainoa useammilla saamen kielillä julkaistu materiaali *Milli já Polfe – Rievskápiivdost*, kolmen Suomessa puhutun saamen lisäksi myös kildininsaameksi, on norjalaisen kustantamon julkaisu.

Opettajien näkemyksiä esiopetuksen materiaaleista

Tarvetta monipuoliselle materiaalille

Nykyinen esiopetuskirja saa kiitosta, mutta sen lisäksi on tarvetta monenlaiselle muulle aineistolle. Erityisesti opettajat mainitsevat lisämateriaalin äidinkieleen, esimerkiksi eskarilaisille sopivat tavutetut kirjat ja aakkostehtäväkirjat kuvineen sekä ja matemaattisia taitoja harjoittavat materiaalit. *”Matemaattisia taitoja harjoittava materiaali, muodot, numerot, lukumäärät, tms. materiaali. Kirjaimiin tutustumisen materiaali.”* *”Esikoululaisille on vain 1 saamenkielinen materiaali, Dieppe dáppe, joka vaatisi kyllä tuekseen opettajan kirjan tai digi-materiaalia. Suuri tarve on esiopetuksen matematiikan kirja ja sekä materiaalia kielellisten taitojen harjoitteluun (hienomotoriset taidot, kirjainten, numeroiden alustava opettelu, matemaattinen, avaruudellinen ajattelu jne.)”*.

Opettajat kritisoivat oheismateriaalien laatua ja määrää. He, kuten varhaiskasvattajatkin, joutuvat tekemään paljon materiaalia itse. Monet kääntävät suomi toisena kielenä -materiaaleja. Kirjainten harjoitteluun käytetään myös suomenkielisiä ohjelmia (esim. *Molla*). *”Materiaalia on aika vähän. Esiopetukseen tekevät opettajat paljon itse opetusmateriaalia sekä ”leikkaa-liimaa”-periaatteella: käyttävät ja kääntävät ”lennosta” tilanteessa tai tekevät illalla kotona käännoiksi suomenkielisistä teksteistä. Saamelaiskäräjien oppimateriaalit ovat suurimmaksi osaksi vanhentuneita ja suoraan käännettyjä suomenkielisistä oppikirjoista.”* Tarve nykyaikaiselle, kulttuuriin sidotulle toiminnalliselle esiopetusmateriaalille on opettajien mukaan suuri ja pikainen.

Omana tuotantona, saamelaisalueen ja -kulttuurin lähtökohdista valmistunutta saamenkielistä kirjallisuutta on vähän. *”Löytyy yksi kirja, jossa käsitellään saamelaista kulttuuria ja perinnetietoa.”* *”Suurin osa saamenkielisistä lastenkirjoista on moneen kertaan luettuja, alkaen päiväkodeista. Uutta satukirjallisuutta tulee harvoin, muutaman vuoden välein. Viimeisin suomen kielestä saameksi käännetty satu- ja lastenlorukirja lienee Imašlaš meahcci. Korona-pandemian aikana etäopetuksessa tuli jaettua esikoululaisille kaikki mahdollinen netistä löytyvä ilmainen saamenkielinen oppimateriaali.”* Monenlaista muutakin materiaalia kaivataan, esimerkiksi *”Duodji-ohjeita lapsille, miksei henkilökunnallekin, ohjeita sisälaavun kehittämiseen”*.

Pelit olisivat erinomaista materiaalia esiopetukseen, jos niitä olisi. Myös esiopetuksen opettajat nostavat esille suomenkielisen *Ekapelin*. *”Saamenkieliset esikoululaiset pelaavat suomenkielistä Ekapeliä. Ekapeli on mainio apuväline lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa. Miksi sitä ei voisi tehdä myös saamen kielille (inarin-, koltan- ja pohjoissaameksi)? Tai edes pohjoissaameksi?”*

Oppijoiden kielellinen kehitys voi olla huomattavan erilaisessa vaiheessa. *”Suurin osa lapsista on jo esiopetuksen alkaessa kaksikielisiä (suomi-saame, viro-saame, norja-saame, ruotsi-saame). Heidän saamen kieltensä voi olla vahvempi tai heikompi kuin toinen vieras kieli,*

mutta silti he ovat samassa ryhmässä, mikäli huoltajat ovat heidät laittaneet saamenkieliseen esiopetukseen ja peruskouluun. Kotikielenä voi olla suomi tai joku muu kuin saame. Silloin koulu on lähes ainoa paikka, jossa oppilas käyttää saamen kieltä. Osittain juuri oppilaiden kaksikielisyydestä ja enemmistökielen 'painostuksesta' johtuen puhtaasti, pelkästään saamenkielistä opetusta ei ole. Jo esikoulussa oppilaiden tasoerot saattavat olla isoja. Esim. Gea-kirjasarja sopii saamea toisena tai vieraana kielenä aloittavalle, mutta se ei sovellu minun mielestä saamen äidinkielen kirjaksi (kaksikieliseen esiopetukseen)."

Hälyttävän suuri tarve kehityksen ja oppimisen tuen materiaaleille

Saamenkielisiä erityisopettajia ei yleensä ole, jolloin erityisopetukseen ja arviointiin, kuten oppilaille tehtäviin testeihin on hyvin vähän tai ei ollenkaan saamenkielistä materiaalia. Opettajat kääntävät materiaalia itse. Esi- ja perusopetuksessa on toistaiseksi ollut yksi ainoa materiaali, suomenkielisestä *Marjamäki*-materiaalista käännetty ja jonkin verran saamelaiseen elämänpiiriin muokattu *Muorjedievvá 1 ja 2* -materiaali, joka tukee kielellisten taitojen kehittymistä. Ensimmäisen osan painos on kuitenkin loppu, ja materiaali on ainoastaan pohjoissaameksi. Eriytetyn materiaalin tarve on valtava koko perusopetuksessa. *"Tarve on suuri, oppimisvaikeuksiin (kielen ominaisuudet huomioiden) ja käytöshäiriöihin toimivasta soveliaasta materiaalista on huutava pula."*

Opettajat toivovat, että tähän kiinnitettäisiin huomiota myös opettajankoulutuksessa. *"Saamenkielisen opettajan opettajankoulutuksessa pitäisi olla erityisen paljon saamen ja suomen kielen koulutusta. Tilanne muuttuu koko ajan ja kielenhuolto on koko ajan isojen haasteiden edessä: kuinka tuetaan ja opetetaan vahvaa saamen kielen osaajaa peruskoulussa? Kuinka tuetaan saamen kielen säilymistä saamelaisalueen kouluissa ja saamelaisten keskuudessa koko Suomessa? Miten kieli säilyy vivahteikkaana ja omanlaisenaan? Miten sanavarasto rikastutetaan?"*

Rajaseutuyhteistyötä

Rajaseuduilla on mahdollisuuksia tehdä monenlaista yhteistyötä. Utsjoella rajayhteistyötä on tehty norjalaisen Sirman koulun kanssa. Yhteistyö on tuonut helpotusta myös materiaalien hankintaan. *"Utsjoella on ollut yhteisopetusta ja yhteistyötä Norjassa Sirman koulun kanssa. Ennen koronapandemiaa koulujen yhteistyö oli Utsjoen saamenkielisen alakoulun ja Sirman koulun jokaviikkoinen koulupäivä Sirmassa ja Utsjoella. Utsjoelta meni oppilaat ja opettajat Sirman kouluun yhdeksi päiväksi ja Sirman koulun oppilaat ja opettajat tulivat päiväksi Utsjoelle. Yhteistyöhön on liittynyt myös oppimateriaalien hankkimista Norjasta Utsjokisuun koulun saamenkielisille oppilaille ja Suomesta oppimateriaalin hankkimista Sirman koululle."*

Perusopetus, luokat 1–6

Saamen kieli ja kirjallisuus

Saamen kieli ja kirjallisuus alkuopetuksessa (luokat 1–2)

Saamen kielen ja kirjallisuuden perusmateriaalit alkuopetuksessa ovat käytössä tai tulossa (**koltansaame**) harjoituskirjoineen kaikilla kielillä, tosin inarinsaamessa puuttuu aapisen kevään harjoituskirja. Aapinen ja toisen luokan materiaalit ovat osittain aivan uusia, osittain jo jonkin verran vanhentuneita. Erityisesti **inarinsaamenkielinen**, uusi *Virkkuvääri*-sarja herättää ihastusta. **Pohjoissaamen** toisen luokan kirja on jo vanha.

Äidinkielen oheismateriaalit ja kirjallisuus on vähäistä; esiopetuksen yhteydessä esiteltujen materiaalien lisäksi on *Lumottu metsä* -luontosatuja, runoja ja kertomuksia kaikilla kielillä, *Nigá / Nekk* -pojan elämästä 1940- ja 50-luvulla kertovat novellikokoelmat 1–2 kaikilla kielillä, **pohjoissaamenkielinen** *Girdinoaiddi bárdni – sápmelaš máidnasat* -saamelaiskertomuksia vuodelta 1981 sekä hiukan isommille englannista käännetty *Čuováuáivi peivikirje / Jeá'rmmpää'kk' pei'vvke'rjj / Jierpmástalli beaivegirji* sekä alun alkaen Venäjällä julkaistuja Siperian pienten kansojen kertomuksia *Kollepáddi – Siberialih maináseh / Ká'lpá'dd – Siperia mainnáz / Gollebáddi – Sibirijálaš máidnasat*, joka on julkaistu suomeksi 1988 ja kaikilla saamen kielillä 2000-luvun alussa; *Laa'rkaž vuá'ppsen* -tarina, joka on kerrottu jo 1900-luvun ensi vuosina, kuvaa kolttien tarinaperinnettä.

Opettajien näkemyksiä saamen kielen ja kirjallisuuden alkuopetuksen materiaaleista

Kiitoksia erityisesti uusista materiaaleista tulee opettajilta paljon. **Pohjoissaamenkielinen** aapinen *”on ihana ja työkirja tähän aivan hyvä.”* *Áppes – Min meahci máidnasat ja siihen liittyvät harjoituskirjat ovat hyviä ensimmäisellä luokalla. 1. luokalle suomenkielistä oppimateriaalia löytyy paljon.* Toisaalta materiaalia pidetään myös turhankin helppona, ja vähintäänkin täydennystä toivotaan.

Tarvetta on opettajan oppaille ja eriyttävälle materiaalille. *”Aapisen opeoppaalle olisi käyttöä. Äänitteet esim. tarinoista, jotka liittyvät aapisen kappaleisiin. Olisi hyvä saada kirjan tekijän ajatuksia, miksi hän on valinnut rakentaa kirjan näin, ajatuksia myös tehtävien tekemiseen sekä ylöspäin eriyttävää materiaalia olisi hyvä olla. Ei ole kuin yksi aapinen.”* **Inarinsaamen** aapiseen toivotaan myös puuttuvia kevään tehtäviä sekä tarinaliitettä. Digimateriaalia toivottaisiin vielä lisää, esimerkiksi satuja, tarinoita ja loruja.

Toisen luokan materiaalien suhteen mielipiteet hajautuvat eri kielten kesken. **Inarinsaamen** *”Virkkuvääri on ihana!”* Sen tehtäviä toivotaan myös painettuna. Sen sijaan **pohjoissaamen** 2. luokan oppikirjaa pidetään vanhentuneena ja vaikeanakin. *”Saamen kielen*

äidinkielen 2. luokan oppikirja Giellaleaika 2 on vanhentunut. Se on alkuperäinen ja aito saamenkielinen oppikirja, jossa on nykylapsille paljon 'outoja sanoja' ja perinteisiä tarinoita. Siinä ei sinänsä ole mitään vikaa, mutta siitä puuttuu kokonaan tämä meidän nykymaailma". "2. luokan äidinkielen kirja on kieleltään liian vaikea 2. luokan oppilaille. Tarvittaisiin oppikirja, jossa olisi helpompi kieli ja monipuolisemmin tehtäviä, ei vain tarinoiden referointia. Monipuolisia ja selkeitä harjoituksia. Nykyisessä materiaalissa ulkoasu ei kovin hyvä ja käytetty kieli yksipuolinen murre huomioiden. Sanasto vaikeaa jopa opettajalle." Toisen luokan oppikirja on erään opettajan mukaan "todella vanha ja vaikea osalle oppilaista. Tarvitsee myös paljon lisämateriaalia. Tarve suuri. Hyvä perusta on lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle on äärimmäisen tärkeää."

Saamen kieli ja kirjallisuus luokilla 3–6

Perusopetuksen alaluokilla saamen kielen ja kirjallisuuden materiaalityttilanne jatkuu suhteellisen hyvänä. **Pohjoissaamessa** on oppikirjasarjat luokille 3–6 harjoituskirjoineen: *Gollegiellan 3*, joka myös on jo vanha, ja *Mu giella 4–6*. **Inarinsaamessa** on *Virkkuuvääri 3–4* ja jatkoa tulossa. **Koltansaamessa** on tulossa *Virkkuuvääri*-kirjan käännös 3. luokalle, *Virkkâdvää'rr*, mutta ylemmille luokille ei varsinaista oppikirjaa ole. Kirjallisuutta ja muuta oheismateriaalia on enemmän kuin pienemmille lapsille, mutta tilanne ei ole hyvä varsinkin uudemman materiaalin osalta. **Koltansaamessa** on lukukirjaksi äidinkieleen ja saameen vieraana kielenä soveltuva *Njobžävääri pessijášmarkkâneh*.

Opettajien näkemyksiä saamen kielen ja kirjallisuuden materiaaleista luokilla 3–6

Inarinsaamessa materiaalityttilanteen kehitys on ollut ilahduttavaa, vaikka ylemmilla luokilla materiaali vielä puuttuu ja oheismateriaaleista on pulaa. "3. ja 4. luokilla on tasokkaat äidinkielen tekstikirjat ja kolmosille myös jonkin verran digimateriaaleja kirjoihin. Neljäsluokkalaiset ja siitä ylöspäin tarvitsevat harjoituskirjat ja digimateriaalia. 5. ja 6.-luokkalaisille ei ole lainkaan äidinkielen materiaalia. Ja koska lasten- ja nuortenkirjallisuuttakin on niukasti, siihenkin tarvittaisiin käännösresursseja. Vaikka materiaalia on, opettajat joutuvat tekemään päivittäin itse lisää digi- ja muuta materiaalia."

Vaikka digimateriaali on käyttökelpoista ja sitä toivotaan lisää, sen käyttö ei ole ongelmattonta. "Pelkät digimateriaalit (esim. Cloubissa) ovat ongelmallisia epäluotettavuuden ja huonon laite-tilanteen vuoksi (oppilailla ei ole omia laitteita). Muun muassa näistä syistä pelkän digimateriaalin tuottaminen opetukseen ei riitä." "Fyysinen kirja on tarpeen äidinkieleessä, koska muutenkin kirjoitettua tekstiä saameksi näkyy niin vähän missään, nettimateriaali toimii lisämateriaalina."

Opettajat huomauttavat **pohjoissaamen** oppimateriaalien vanhentuneisuudesta. "Materiaalit ovat vanhan opsin mukaan tehdyt; 3. luokalle löytyy yksi käytössä oleva oppikirja,

uudistamisen tarve on suuri; 4. luokan käytössä oleva kirja ja työkirja ovat hyviä”, mutta ”kaikki oheismateriaali puuttuu saameksi, opeoppaat ja kaikki käsikirjat on suomeksi”. Hyvä lisä vanheneviin kirjoihin olisi, jos niihin saataisiin medialukutaitoon liittyvät asiat. Lisäksi olisi hyvä olla enemmän äänikirjoja ja muuta lisämateriaalia.

Saame vieraana kielenä

Saame vieraana kielenä -materiaalit ovat suhteellisen kattavia. Alakoulun uusi, monipuolinen **inarinsaamenkielinen Hitruu**-materiaali (luokat 1–4) saa kiitosta. Lisäksi on *Luuhamkirje*-lukukirja (luokat 1–9), johon on myös harjoituskirja. ”*Inarinsaame vieraana kielenä -materiaaleissa on paras tilanne. Hitruu- ja Kieläkyeimi-kirjat ovat käytössä sekä ala- että yläkoululaisilla. Jonkin verran on myös digimateriaalia. Soveltuvat hyvin, mutta digimateriaalia opettajat joutuvat tekemään itse.*”

Koltansaamessa on alakoulun ensimmäinen saame vieraana kielenä -kirja *Muu vuõssmõs sää'mke'rii* uusittu, ja aivan uusi *Jie'nnkiõll 2 ja 3* -materiaali on tulossa nykyisten lukukirjojen lisäksi. Ylemmillä luokilla joudutaan käyttämään jo varsin vanhoja lukukirjoja *Näkamon leäm* (luokat 3–4) ja *Luõsssi'lipä'rnn Mekk* (luokat 5–6). *Sää'mkiõl mättke'rii* -oppikirja on äskettäin uusittu (luokat 1–9). *Siõm puäzsooumsaz* -kirja vuodelta 2000 ja vuonna 2004 uudistettu *Sää'mnijdd Dámnn* soveltuvat alakoulun viimeisille luokille oheismateriaaliksi.

Pohjoisaamenkielinen Gea-materiaali luokille 1–3 on myös uusi ja kiitetty; sarjaan on tehty itä- ja länsimurteiden versiot, mistä opettajat ovat olleet tyytyväisiä. Ensimmäisen luokan *Gea*:ssa on myös opettajan opas ja digimateriaali, saman toivotaan jatkuvan *Gea 2*:ssa. Valmis, muokattava koemateriaali on toiveissa. Neljänneltä luokalta puuttuu materiaali, mutta ylemmillä luokilla käytetään uudistettuja *Oainnus 5–6* -kirjoja, joihin toivotaan vielä tehtäväkirjoja.

Suomi (ruotsi) saamenkielisille

Suomi saamenkielisille on oma äidinkielen ja kirjallisuuden oppimäärä. Oppimäärä on tarkoitettu oppilaille, jotka opiskelevat saamen kieltä ja kirjallisuutta. Tavoitteena on tukea oppilaan kasvamista korkeatasoiseen kaksikielisyteen.

Kaikki oppimäärän materiaali puuttuu kaikilla saamen kielillä. Opetuksessa käytetään siten oppilaan kielitaidosta ja -taustasta riippumatta äidinkielisille suomenpuhujille tarkoitettuja materiaaleja. ”*Suomen kirjoina on samat kuin suomenkielisille, koska sellaisia ei ole.*”

Muut kielet

Vieraana kielenä opiskeltavan englannin tai muun kielen sekä toisen kotimaisen kielen oppikirjoja ei ole saamen kielillä. Opetus tapahtuu näin ollen suomenkielisistä oppikirjoista, ja saamenkielinen opetus ja käännökset ovat opettajan vastuulla.

Opettajien näkemyksiä muiden kielten materiaaleista ja opetuksesta suomenkielisillä materiaaleilla

Opettajat pohtivat muiden kielten materiaalisesta yhteydestä laajemminkin saamenkielisten oppilaiden eriarvoisuutta opetuksessa suomen- tai ruotsinkielisiin verrattuna. *”Moni oppilas käytännössä on koko ajan kaksikielisessä opetuksessa, koska saamenkielistä oppimateriaalia ei ko. aineeseen ole olemassakaan. Oppikirjasta luetaan suomen kielellä ja opettajan opetuskieli on saamen kieli. Ehkä esim. englannin kielen opetusryhmään laitetaan yhteen saamen- ja suomenkieliset ryhmät ja opetuskieli on vain suomen kieli? Monen oppilaan kotikieliet voivat olla sekä saame että suomi ja heidän on ehkä vaikea määritellä, kumpi kieli olisi vahvempi. Ehkä oppilas käyttää saamen kieltä vain koulussa oppitunneilla? Ehkä oppilas puhuu kotona vain saamea? Ehkä oppilas puhuu toisen vanhemman kanssa suomea ja toisen kanssa saamea? Jne.”*

Opettajat kuvaavat tilannetta oppitunneilla ja tasapainottelua erilaisten ja erikielisten materiaalien kanssa. *”Englannin kieli opitaan koko peruskoulussa suomenkielistä kirjoista. Parhaimmillaan tai pahimmillaan oppilas joutuu loikkimaan kolmen kielen välillä: suomea, englantia ja saamea. Vaikka opettaja pitää koko oppitunnin saamen kielellä, oppilas joutuu kuitenkin lukemaan tehtävät suomeksi ja myös mahdollisesti vastaamaan suomen kielellä tehtäväkirjaan. Melkoista akrobatiaa. Jos oppilaan suomen kieli saamenkielisessä opetuksessa on vahvempi kuin saamen kieli, hän hyötyy suomenkielistä englannin oppimateriaaleista. Jos opettaja haluaa jotain tehtäviä tai esim. kokeita saamen kielellä, hänen täytyy ne itse kääntää ja tehdä iltapuhteina. Jonkin verran on opettajien välistä yhteistyötä ja oppimateriaalien vaihtoa. Englannin kieltä voisi saamenkielisessä alakoulussa opettaa kevyemmin ja ’vain’ englannin ja saamen kielillä, mutta sellaista digimateriaalia tai mitään oppimateriaalia ei ole olemassa tällä hetkellä.”*

”Oppimateriaalien suhteen pitäisi uskaltaa haaveilla suuria ja pitää mielessä ne erinomaisesti äidinkielenään saamea puhuvat ja kirjoittavat oppilaat, myös he tarvitsevat laadukasta saamenkielistä oppimateriaalia mm. englannin kielen oppimiseen.”

”Englantia on kokeiltu opettaa saameksi, mutta opettaminen ilman materiaalia on käytännössä mahdotonta, koska oppimistilanne muuttuu kolmikieliseksi.”

Opettajien terveiset ovat paikoin tyyliä: *”Oppilaat eivät ole missään aineessa äidinkieltä lukuun ottamatta tasavertaisia suomenkielisten kanssa. Puutteellinen materiaali ja jatkuva*

suomenkielisten matskujen käyttö vaikuttaa lasten kielitaitoon! Luokan kieli on todella vaikea pitää saamana, kun on pakko käyttää suomenkielistä materiaalia. Tälle on pakko tehdä jotain ennen kuin vanhemmat laittavat lapsia suomenkielisiin luokkiin surkeiden materiaalien vuoksi!

Matematiikka

Matematiikan kirjat alkuopetuksesta läpi alakoulun ovat joko vanhentuneita tai niitä ei ole. **Inarinsaamessa** vanhentunutta *Lohosierâ*-kirjaa on 1. ja 2. luokalle sekä 3. luokan syksyllä, ei muille luokille.

Pohjoissaamessa vastaava vanhentunut materiaali *Lohkoleaika* on kaikille luokille. **Koltansaamessa** kaikki materiaalit puuttuvat. Uudistamisen tarve on selkeä.

Opettajat näkevät, että vanhentuneessa materiaalissa on myös käyttökelpoisia osuuksia, mutta eriarvoisuus suomenkielisten oppilaiden kanssa on silmiinpistävä: *"Saman koulun suomenkielisessä opetuksessa opettavat siirtyneet jo aikapäiviä sitten toiseen kirjasarjaan."*

Inarinsaamessa materiaalityttilanne on heikko: *"Kolmannelle luokalle on vielä matematiikan kirjat käännetty inarinsaameksi, mutta ne ovat vanhan opetussuunnitelman mukaiset. 4. luokalla ja siitä ylöspäin on käytössä suomenkieliset kirjat, koska käännettyä materiaalia ei ole."* *"Uuden opetussuunnitelman mukaista materiaalia inarinsaamen kielellä tarvittaisiin luokille 1.–9."*

Toiveita on sekä opetussuunnitelman mukaiselle kirjasarjalle että muulle matemaattisia taitoja kehittäväälle aineistolle. *"Tarve on toiminnalliseen ja eriyttävään materiaaliin. Myös digimateriaalille tarve."* *"Kaikki lisämateriaali on suomeksi, opettaja itse kääntää sovellustehdävät saameksi."* *"Saamenkielinen matematiikan digimateriaali ja lahjakkaiden oppilaiden lisämateriaalit puuttuvat kokonaan."* Opettajanoppaat pitäisi myös saada saameksi: *"Opettajan oppaat saameksi, ettei opettajan tarvitse hopulla kääntää ja leikkaa ja liimaa -menetelmällä toimia."*

Ympäristöoppi

Ympäristöopin (aiemman ympäristötiedon, fysiikan ja kemian) materiaalien tilanne on kaikkein heikoin. Kaikki materiaalit ovat vanhentuneita, noin parin vuosikymmenen takaa, tai puuttuvat kokonaan. **Inarinsaamessa** ovat vanhentuneet *Luándukirje 1 ja 2* sekä *Škoo-vla pirâstiätu 3 ja 4*; **koltansaamessa** on vastaava *Luättke'rijj 1*, mutta ei muita osia; **pohjoissaameksi** vastaavasti *Luonddugirji 1–4* sekä kokonaan vanhentuneet *Skuvlla fysihkka ja kemiija 5–6*. Ympäristöopin opetussuunnitelma on muuttunut perusteellisesti näiden materiaalin valmistumisen jälkeen. Uudistamisen tarve on välttämätön myös siksi, että aiempaa enemmän painotetaan oppijoiden lähipiiriä ja -ympäristöä. Saamenmaan luonnon ja

yhteiskunnan piirteitä on ollut lähes turha hakea, ja kirjojen sisällöt ovat olleet monelta osin tuntemattomia ja vieraita oppijoille. Melko vanha kartasto on vain **pohjoissaameksi**.

Tilannetta helpottaa, että alaluokille on tulossa yksi uusi, **monikielinen** digimateriaali *Aika ja avaruus*.

Opettajien näkemyksiä ympäristöopin materiaaleista

Opettajat tuovat näkemyksensä esille erittäin suoraan. *"Eivät ole ops:in mukaiset. Edes päivitys ei riitä, tarvitaan aivan uudet. Melkein hävettää käyttää."* Uuden opetussuunnitelman mukaista materiaalia tarvittaisiin kaikille peruskoulun luokille. *"Opettajat itse tekevät paljon digiharjoituksia (itse teen mm. Wordwall-, Kahoot- yms. harjoituksia, jotta oppilaat saisivat opiskella myös itselleen tuttuja asioita)."* *"Tekstit ovat jopa äidinkielisille vaikeita, vaatii ison päivityksen."*

Inarinsaameksi on käännettyä materiaalia, *"mutta ovat vanhan opetussuunnitelman mukaisia ja tiedot niissä osittain vanhentuneet. Kieli on vaikeaa oppilaille ja kirjoissa on kasveja, eläimiä ja elinkeinoja, jotka ovat pohjoisen lapsille täysin tuntemattomia. Saamelaisten elinkeinot ja elinpiirin eläimet ja kasvit puuttuvat oppikirjoista lähes täysin."* **Pohjoissaamessa** *"uudelle kirjasarjalle olisi tarve, saamen kulttuurin voisi ottaa huomioon. Saamen luonto pitäisi ottaa huomioon."* *"Auttamattomasti vanhentuneet ja painoksetkin on jo loppu. Kirja oli suoraan käännetty suomenkielisestä oppikirjasta. Saamenmaa käsitellään sivulauseissa."*

Monet opettajat kokevat, että päivitys ei riitä, vaan näin keskeinen materiaali on uudistettava täysin vastaamaan opetussuunnitelmien linjauksia ja opetuksen tarpeita. *"Kirjojen kääntämisestä pitäisi pikkuhiljaa päästä kokonaan pois ja sen sijaan suunnata resursseja kokonaan itse tuotettuun saamenkieliseen materiaaliin -> silloin kirjan lähtökohtana on saamelainen ajattelutapa ja kirjat palvelevat paremmin saamelaislapsia ja -nuoria"*.

Uskonto (evangelisluterilainen ja ortodoksinen oppimäärä)

Uskonnon (ev.lut.) materiaalit ovat täysin vanhentuneita, osin jo viime vuosituhanelta.

Pohjoissaameksi on vanhentuneet oppikirjat luokille 2–6, mutta luokille 5–6 on uudempi *Násti*-sarja harjoituskirjoineen, sekin tosin aiemman opetussuunnitelman mukainen.

Inarinsaameksi vanhentuneitakaan oppikirjoja ei ole kuin luokille 2–3. **Koltansaamessa** ortodoksisen uskonnon oppimäärään on ollut vain 5. luokan melko vanhaan alkuperäisteokseen perustuva oppikirja *Muu ceerkav*. Nyt on tulossa käännös alaluokille tarkoitettusta *Sofian elämää* -oppimateriaalista, joka tosin on edellisen opetussuunnitelman aikana valmistunut; uudempikin kirjasarja on julkaistu.

Opettajat voivat vain todeta vallitsevan tilanteen. **Pohjoissaamessa** on *”vanha, huono, käännetty materiaali.” Inarinsaamessa* vastaavasti *”todella vanhanaikainen kirja on. Tarve on suuri nykyaikaiselle materiaalille.” Uuden opetus suunnitelman mukaista materiaalia tarvitaan luokille 1.–9. Olen itse kääntänyt Sydän-kirjasarjaa 3. ja 4. luokille ja yläkoululaisille tehnyt materiaalia inarinsaameksi.”*

Eräs opettaja toteaa, että uskonnossa digitaalinen materiaali voisi toimia, vaikkei hän ensisijaisesti toivokaan saamenkielisiä kirjoja nettimateriaaleina.

Joitakin virsiä tai muuta musiikkia on eri kielillä, mm. Hetan virsiryhmän ja Utsjoen virsiryhmän äänitteitä ja koltansaamenkielistä kirkkolaulua.

Elämäkatsomustieto

Elämäkatsomustiedon opetusmateriaalit puuttuvat täysin. Opettajien mukaan tarvetta on: *”materiaalin tarve on suuri.” Elämäkatsomustietoon pitäisi saada saamenkielinen uuden opsin mukainen oppimateriaali.”*

Historia ja yhteiskuntaoppi

Historian materiaaleissa **pohjoissaamessa** on varsin vanha materiaali, **inarinsaamessa** historian materiaalia ei ole ollut. Huomattava parannus on, että luokille 5–6 on valmistunut tai valmistumassa historian ja yhteiskuntaopin *Forum*-digimateriaali **pohjoissaameksi** ja **inarinsaameksi**. **Koltansaamessa** historian materiaalia ei ole. Puute on merkittävä, koska oman historian ja yhteiskunnan – ja sen sanaston – tuntemus on tärkeä osa oman ja lähipiirin taustan ja identiteetin tunnistamiselle ja käsittelylle.

Opettajien kommentoissa nousevat jälleen esille, että materiaaleissa saamelaisten koti-seutu, sen pitkä historia ja nyky-yhteiskunnan kysymykset ovat marginaalissa, jos niitä edes mainitaankaan. *”Historian kirjoissa ei mainita lainkaan saamelaisia, vaikka Suomen historiaa käsitellään jo alakoulussa. Saamelaisten yhteistyöstä yli valtiorajojen ei myöskään puhuta lainkaan.”* Yhteiskuntaopin materiaalissa *”voisi ottaa huomioon saamelaisten vaikuttamismahdollisuudet. Saamelaisten yhteistyöstä yli valtiorajojen ei myöskään puhuta lainkaan oppimateriaaleissa.”*

Myös sähköisen materiaalin ongelmat otetaan esille. *”Käännettyä oppimateriaalia on, mutta materiaali on sähköistä, eikä kaikille riitä koneita. Digimateriaalien lisäksi tarvittaisiin painetut tekstikirjat, jotta oppilaat voisivat opiskella myös kotonaan esim. kokeisiin.”*

Musiikki, kuvataide, käsityö ja liikunta

Taito- ja taideaineisiin ja liikuntaan on satunnaisia materiaaleja. Erityisesti taideaineet ovat kuitenkin sellaisia, joissa saamelainen elämänpiiri, traditiot ja nykyaika voisivat olla vahvasti edustettuina. **Käsityön** muutamaiset materiaalit ovat kiittäen käytössä. Uusi video on ilmestynyt alakoulun saamenkäsitöihin (*Sámi Duodji* -materiaali). Uutta materiaalia on mahdollisesti tulossa kovien saamen käsitöiden oppimateriaaliksi. **Musiikissa** on jonkin verran materiaalia eri kielillä, esimerkiksi kolmikielinen *Golbma skihpáračča – Kulma skipárâš – Kolmm na’zvaanaž* vuodelta 1979 ja uudistettuna 2008 sekä *Heavdni, heavdni* -lastenlauluja vuodelta 1998, ja aineeseen on valmistumassa uusi, kovasti kaivattu materiaali opettajille (*Saamelaismusiikin oppikirja*). Tulossa ovat ensimmäiset koltan- ja inarinsaamenkieliset lasten musiikki-CD:t ja laulukirja musiikin opetukseen. **Kuvataiteeseen** ja **liikuntaan** ei ole materiaaleja.

Opettajien näkemyksiä taito- ja taideaineiden materiaaleista

Käsitöissä *"jonkin verran on perinteisiin inarinsaamelaisiin käsitöihin liittyvää kirjallisuutta. Opettajankoulutuksessa voisi perehdyttää myös saamelaiskäsitöihin, esimerkiksi sisna- ja lankatöiden tekoon."* *"Olisi mukava saada ideakirja alkuopetuksen käsityöopetukseen. Voisiko Duodjeakademija olla apuna? Kirjassa voisi olla myös materiaalia siitä, miten eri materiaaleja valmistetaan ja käsitellään."* *"Vanha oppikirja Boallu, josta ei ole painosta enää saatavilla. Käsityön painetulle materiaalille tosi suuri tarve. Käsityö on yksi perinteisistä kulttuurin harjoittamisen tavoista, olisi todella tärkeää, että tähän olisi saatavilla oma saamelaiseen käsityöhön painottuva oppimateriaali."*

Musiikissa *"saamenkielinen materiaali puuttuu. Sáme Musihkaakademija teki kolmen vuoden aikana Utsjoella erittäin tärkeää koulutusta mm. joiun ja joikaamisen opetuksessa."* *"Musiikkiin liittyvää materiaalia tulisi tehdä, esimerkiksi kielen oppimiseen suunniteltuja lyhyitä saamenkielisiä tekstejä lisämateriaaliksi"*.

Kuvataiteessa *"saamelaiskulttuuriin pohjautuvaa materiaalia tarvitaan"*.

Oppilaanohjaus

Oppilaanohjauksessa puuttuu kaikki saamenkielinen opetusmateriaali. Oppilaanohjauksessa valmistaudutaan muun muassa jatko-opintoihin, mikä monille merkitsee siirtymistä kotiseudulta kauemmaksi opiskelemaan. Monipuolinen saamenkielinen, laajan alueen opiskelumahdollisuuksia esittelevä ja toisaalta opintoihin liittyviä käytännöllisiä ja sosiaalisia kysymyksiä käsittelevä materiaali tukisi oppilaiden valmiuksia jatko-opintoihin.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki (yleinen, tehostettu ja erityinen tuki)

Kuten jo esiopetuksen yhteydessä todettiin, kouluissa ei yleensä ole saamenkielistä erityisopettajaa. Tässä tilanteessa sopiva materiaali voisi helpottaa luokan- tai aineenopettajan työtä. Myös käytöshäiriöiden kohtaamiseen olisi tarvetta saada tukea. Ainoa tukimateriaali on *Muorjedievvá 2* pohjoissaameksi. Tarve on erittäin suuri läpi koko peruskoulun.

Opettajilla on täsmäehdotuksia. **Inarinsaamessa** ”*tarvittaisiin mm. tavutus- ja lukuharjoituksia tukiopetukseen. Näistä on huutava pula! Tavutusjärjestelmä ei ole inarinsaamessa samanlainen kuin suomessa.*” ”*Tarve on suuri inarinsaamen kielen ominaisuudet huomioivalle oppimisvaikeuksiin liittyvälle materiaalille.*” ”*Ei ole olemassakaan inarinsaamen kielistä erityisopettajaa, tarve edes materiaalille on välttämätön.*”

Pohjoissaamessa tilanne on sama, ”*opettajat ovat tukena, ei omankielistä tukea (erityisopettajaa) saatavilla. Saati sitten helpotettuja kirjoja tai edes testejä omalla äidinkielellä.*” ”*Kielellisiä valmiuksia mittaava materiaali tarpeen, löytyy Norjasta.*” Oppimislejää, videoita tarvitaan. ”*Erityisopetukseen ja arviointiin, oppilaille tehtäviin testeihin yms. on hyvin vähän saamenkielistä materiaalia; sitä ei ole. Itsekin olen iltatöinä kääntänyt ‘luetun ymmärtämistestin’ pohjoissaameksi.*”

Kirjallisuus, pelit ja muu oheismateriaali alaluokilla

Vaikka saamenkielistä kirjallisuutta on jonkin verran, tarve uusille kirjoille on suuri. Pelejäkin tarvitaan lisää muutaman nykyisen lisäksi. *Alias*-sanapelissä on sanoja kaikilla saamenkielillä. *Sohkaspeallu – Sookksspeäll – Suhâspellâ* tutustuttaa sukusanastoon; se on yksi Kuátin oppimateriaaleista. ”*Pelejä tarvitaan, erityisesti kielenoppimista tukevia pelejä. Myös käännetty lasten- ja nuortenkirjallisuus tukisi lasten kielenoppimista ja vähemmistökielen säilymistä.*”

Perusopetus, yläluokat 7–9

Yläkoulun oppimateriaaleja on saamea vieraana kielenä lukuun ottamatta pääasiallisesti vain **pohjoissaamessa**. Poikkeuksen tekevät vain muutamat kirjat sekä tulossa olevat uudet, monikieliset (**pohjoissaame** ja **inarinsaame**) digimateriaalit 7. luokan maantietoon ja biologiaan.

Saamen kieli ja kirjallisuus

Saamen kielen ja kirjallisuuden oppimateriaaliksi **pohjoissaamessa** on juuri saatu uusi kirjasarja harjoituskirjoineen luokille 7–8, *Biellóczáš 7 ja 8*. Muuta materiaalia saadaan

mm. Oulun yliopiston Giellagas-instituutin **pohjoissaamen ja koltansaamen** digitaalisista sanakirjoista. Sananmuodostuksen harjoitteluun on *Gáimmežiid gávnnadeapmi –Sátneráhkadanhárjehusat* -kirja yläluokille ja lukioon. Kirjallisuutta on vähän, mutta saamelaisten kirjailijoiden kertomuksia ja tarinoita on kerätty hiljattain uudistettuun *Lohkamušat*-kirjaan. Opettajat toivovat uuden kirjasarjan jatkuvan luokalle 9. Uudistamistarvetta nähdään myös sarjan 7. luokan kirjassa: ”7. lk äidinkielen kirjassa todella paljon kirjoitusvirheitä, vaatii uudistamista.” Lisäksi toivotaan äidinkielen digimateriaaleja kaikille luokille. *Davvin*-sarja olisi opettajien mielestä hyvä uudistaa – ”hauska ja suosittu kirjasarja, vaikkakin vanha.”

Inarinsaamessa ei ole yläluokille äidinkielen oppimateriaalia, mikä on vakava puute. Sama koskee **koltansaamea**. Yksittäisiä oheismateriaaleja on, kuten **koltansaamen** *Mannimeä'cc* (*Kuun metsä*) vuodelta 2006 ja *Öömás sijdd*, joka kuvaa saamelaisten elämää entisessä Petsamossa.

Saame vieraana kielenä

Pohjoissaamessa on käytetty varsin vanhaa mutta käyttökelpoista *Davvin 1–4* -sarjaa, vaikka se on pikemminkin tarkoitettu aikuisopiskelijoille. *Gulahalan 1 ja 2* on yhteistyönä Ruotsin kanssa tehty sarja, joka sopii myös itsenäisesti opiskeleville.

Inarinsaamessa on yksi kirja, jo melko vanha *Sämikielâ 1*. Lisäksi *Suomi-inarinsaame* sana-kirja ja *Inarinsaamen idiomisanakirja* ovat käytössä. **Koltansaamen** parinkymmenen vuoden takaa, vuodelta 1998 olevan oppikirjan *Pááibužškooul sää'mkiöll*, *Lookkámke'rrj* ja harjoituskirjan painos on loppu ja ortografia vanhentunut. Koltansaamessa on vanha koulu-kielioppi, mutta tulossa on uusi kielioppi yläkoulun ja lukion käyttöön.

Opettajat toteavat, että **pohjoissaamessa** on ”erittäin suuri tarve nykyaikaisille vieraan kielen oppimateriaaleille luokille 7–9. Myös lukukirjoja olisi tarpeen nimenomaan vieraan kielen lukijoiden osaamisen huomioon ottaen”. ”Suuri tarve uudelle materiaalille murteet, elinkeinot ja alueet huomioiden.”

Matematiikka

Matematiikkaan on saatu uusi **pohjoissaamenkielinen** materiaali *Pii* kaikille yläluokille. **Inarin-** ja **koltansaamessa** ei ole matematiikan materiaaleja.

Biologia ja maantieto

Pohjoissaamessa on tällä hetkellä käytössä vanha, uudistamisen tarpeessa oleva biologian *Skuvlla biologijja* -sarja ja maantiedon myös vanhentunut *Skuvlla eatnandiehtu* -sarja, joista inarinsaameksi on ollut käytössä ainoastaan 7. luokan materiaalit. **Koltansaameksi**

materiaalia ei ole. Uudet, **monikieliset** digiaineistot *Elo, elämä* biologiaan ja *Maa, elämän planeetta* maantietoon aloittavat biologian ja maantiedot materiaalien erittäin tarpeellisen uudistamisen.

Opettajilla on paljon kommentoitavaa nykyisiin materiaaleihin. **Pohjoissaamenkieliset** biologian ja maantiedon käytössä olleet materiaalit *ovat tyystin vanhentuneita*, biologiassa *ERITTÄIN vanha kirjasarja käytössä. Ei vastaa opetussuunnitelmaa.* Uutta materiaalia on sentään jo jonkin verran saatavilla: *Uutta materiaalia pieni osa käännettynä, jotakin saatavana digitaalisena. Ainakin digikirjat opettajan käyttöön auttaisivat tilannetta huomattavasti (videotykillä näytettävissä oppilaille). Maantiedon oppikirjojen Eurooppa-tiedot erittäin vanhentuneita.* Vanhentuneisuus aiheuttaa myös sen, että *opetus ja oppiminen on hidasta, koska kaikki on tarkistettava netistä.* *Tarve on suuri, koska näistä kirjoista puuttuvat monet uudet käsitteet biologiassa ja maantiedossa. Ilmastonmuutokseen, kierrätykseen, globaaleihin kysymyksiin tarvittaisiin lisää käsitteitä. Uusia tieteellisiä asioita on lisätty OPS 2016:n perusteella aineistoihin. Uudesta satni.org -sanakirjastakaan ei löydy näihin oppiaineisiin riittävästi termejä.*

Fysiikka ja kemia

Fysiikkaan ja kemiaan ei ole materiaaleja millään saamen kielellä. Tarvetta kuitenkin on. Opettajat kommentoivat: *Fysiikan ja kemian opetus yläkoulussa on vain suomen kielellä. Jos opettaja ei osaa saamea ja kirjat ovat vain suomeksi, kaikki alakoulussa opitut saamenkieliset termit ja sanastot jäävät hyödyttömiksi. Monet äidinkieleltään saamenkieliset haluavat oppia yläkoulussa suomen kielellä, jotta lukiossa olisi helpompaa pärjätä pelkästään suomen kielellä. Siihen nivelkohtaan pitäisi löytyä päteviä aineenopettajia, jotka osaavat saamea.* Toivomuksena on saada ainakin joitakin osia käännettyä.

Historia ja yhteiskuntaoppi

Historian **pohjoissaamenkielinen** *Horisonta*-kirja 7/8 ja 7. ja 8. luokan työkirjat ovat vanhentuneita. **Inarin- ja koltansaameksi** ei ole historian oppimateriaaleja. Opettajat toteavat asian: *Nykyinen Horisonta-kirja ei vastaa täysin opetussuunnitelmaa. Uusi opetussuunnitelman mukainen käänös tarpeellinen nopealla aikataululla.* *7.–8.-lkn kirja on oppilaille raskas käsitellä. Kaipaa uudistamista.*

Yhteiskuntaopin materiaalia on pohjoissaamessa (*Servodat dál 9*); materiaali on vanhentunut, mutta siihen on kuitenkin lisätty kappale saamelaisen yhteiskunnan nykytilasta. Yhteiskuntaopin materiaalien vanhentuneisuus ja heikkous vaikuttaa jo oppijoiden motivaatioon. Opettajat toteavat jälleen: *Yhteiskuntaopin kirja ERITTÄIN vanhentunut, noin 20 vuotta vanha. Ei vastaa opetussuunnitelmaa eikä nyky-yhteiskunnan tilannetta. Lähes kaikki numeeriset ym. tiedot pitää tarkistaa netistä. Hidastaa oppimista ja opettamista. Vanhentunut*

oppikirja haittaa oppilaiden motivaatiota, aihe on muutenkin melko vaativa." "1990-luvun oppikirja käännetty saameksi. Teksti on ihan käyttökelpoista, mutta lisättävää on paljon, uudet termit maahanmuuttoon liittyen, sosiaalipuolelle on tullut muutoksia, tehtävistä pitäisi tehdä prosessimaisempia".

Uskonto (ev.lut.) ja muita oppiaineita

Uskonnon oppikirjat **pohjoissaamessa** (*Oskkoldatdiehtu*) luokille 7–9 ovat vanhentuneita. **Inarinsaamessa** ei ole varsinaisia oppimateriaaleja, ainoastaan kaksi CD:tä uskonnollista musiikkia. **Koltansaamessa** ei ole ortodoksisen oppimäärän materiaaleja.

Opettajat toteavat vanhentuneesta materiaalista: *"1990-luvun oppikirja käännetty saameksi. Käytännössä raamattutietoutta. Sisältö on käytännössä samaa, mutta tehtävät puuttuvat uuden ops:n näkökulmasta kokonaan. Uskonnossa on siirrytty pohtimaan mm. hyvää elämää, kristillisiä elämänskysymyksiä, vertaillaan muihin uskontoihin ja niin edelleen."*

Elämäkatsomustiedossa puuttuu myös yläluokilla kaikki materiaali.

Terveystiedossa on **pohjoissaamessa** *Eale dearvan* -oppikirjat luokille 7–9, ja materiaali on tulossa myös digitaalisena. Muilla kielillä ei ole materiaalia.

Kotitaloudessa on yksi kirja yläluokille, lukioon ja ammatilliseen koulutukseen, *Borramušat bohccos*, josta löytyy perinteisiä saamelaisia pororuokien reseptejä, **pohjoissaamessa**. Varsinaiset oppimateriaalit puuttuvat.

Opettajien yleisiä terveisiä; myös oppilaat ottavat kantaa

Opettajilla on terveisiä kaunokirjallisista teksteistä, joita ei juuri ole: *"Tarve lyhyitä kaunokirjallisia tekstejä sisältävälle kirjalle, joka olisi suunniteltu kielen oppimiseen."* Myös pelejä yläkoululaisille kaivataan.

Eräs opettaja ehdottaa, että *"oppikirjat voisivat tulla aluksi digitaalisena opettajan käyttöön jo ennen kirjojen painatusta. Nopeuttaisi materiaalien käyttöönottoa opetuksessa. Kustantajien erilaisia digimateriaaleja käännettäväksi saamen kielelle. Saamelaiskulttuurilähtöisen oppimateriaalin tarve on suuri."*

Yleisesti *"opetussuunnitelmissa tulisi voida pysyä eli oppimateriaalien tulisi olla ajan tasalla. Nyt se ei ole mahdollista oppikirjojen vanhentuneisuuden takia. Resurssit eivät ole olleet riittäviä. Oppikirjojen vanhentuneisuus ja materiaalin puute on suuri ongelma myös oppilaiden mielestä."*

Opettajat nostavat esille myös yleisemmän, saamen kielten laajempaan omaksumiseen ja käyttöön liittyvän kysymyksen. *”Suomenkielisillä luokilla oleville oppilaille ei ’automaattisesti’ opeteta saamen kieltä. Sen voi valita, jos sitä haluaa oppia. Toivoisin, että kaikki oppisivat saamen kielen alkeet peruskoulussa koko Saamenmaassa. Toivon, että asenne siihen olisi uteliaan ylpeä: ’Minäkin opin ja osaan saamea’. Jos sitten haluaakin oppia vielä enemmän, voisi valita jo peruskoulussa esim. 8.–9.luokalla ’pitemmän saamen.’”*

Lukio

Saamen kielessä ja kirjallisuudessa on pohjoissaamessa materiaalia, *Giela geainnut* -sarja (kurssit 1–4), muiden kurssien materiaali puuttuu; samoin **saamessa vieraana kielenä**, *Cealkke dearvvuodaid 1–5* -sarja, myös CD:t. Opiskelijoilla on myös käytössä *Studeantteavsttat*, kokoelma pohjoissaamen äidinkielen ylioppilaskokeiden esseitä vuosilta 1997–2009.

Inarinsaamessa ei ole äidinkielen materiaalia, mutta yksi, varsin uusi kirja **saamessa vieraana kielenä** (kurssit 1 ja 2), *Kieläkyeimi*, johon on myös harjoituskirja. Kirjan tekstit, kuunteluharjoitukset ja lisätekstit ovat myös kuunneltavissa. Muuta materiaalia ovat *Sigá maainás*, vanhoja tarinoita sisältävä kirja ja *Spejállistem*-runokirja.

Koltansaamessa ei ole varsinaista lukion oppikirjaa mutta uutta **saame vieraana kielenä** -materiaalia on valmisteilla (*Tiõrvv 1*).

Opettajat pitävät **pohjoissaamen** saamen kielen ja kirjallisuuden oppimateriaalia hyvin soveltuvana, *”vaikkakin kurssikirjojen sisältö toistuu useammassa kurssikirjoissa. Tarve kurssikirjoille 6–9”*. Opettajat toivovat materiaaleihin eriytettyä aineistoa, joka huomioi myös murteita. Saameen vieraana kielenä tarkoitettu materiaali ei opettajien mielestä välttämättä sovellu lukioon: *”Vieraan kielen materiaali puuttuu. Cealkke dearvvuodaid ei sovellu materiaaliksi, jos oppilas sitä opiskellut jo yläkoulussa.”* *”Cealkke dearvvuodaid sopii parhaiten aikuisoppijoille.”*

Inarinsaamessa kaivataan äidinkielen oppimateriaalia. Saameen vieraana kielenä ei ole materiaalia muihin kuin B3-oppimäärään: *”B3: On Kieläkyeimi 1 -kirja, ja materiaali seuraavaan kirjaan, se pitäisi painaa.”* Myös muihin oppimääriin on tarvetta saada kirja. Eräs opettaja huomauttaa asiasta, joka koskee laajemminkin sekä äidinkielen että vieraan kielen materiaaleja. *”Nuorten kirjallisuutta ei ole ollenkaan käännetty inarinsaameksi, mikä on vakava puute. Ei ole pelejä. Mediatekstejä löytyy vähän YLE:n saamenkielisiltä nettisivuilta sekä Anaráškielâ Servin kaksi kertaa vuodessa ilmestyvä lehti ja satunnaisesti ilmestyvä Loostáš-tiedote.”*

Perusopetusta täydentävä saamen kieli

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamen kieltä voivat perusopetusta täydentävänä opetuksena opiskella saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella kaikki ne oppilaat, joiden äidinkieli tai jokin perheen kielistä on saame. Opetus rahoitetaan erillisrahoituksella, ja se toteutetaan yleensä kahden viikkotunnin pituisena. Tässä opetuksessa on valtaosa etäopetushankkeen piirissä olevista oppilaista. Opetuksessa käytettävää materiaalia ei ole ainakaan toistaiseksi valmistunut juuri tälle ryhmälle.

Opettajat toivovat yleensäkin lapsilähtöisempää ja toiminnallisempaa materiaalia, jossa lapsia kannustettaisiin itse pohtimaan. Äidinkielen puheen kuulemisen tärkeyttä ei voi korostaa, siis tarvittaisiin materiaalia, jossa lapset ja nuoret saisivat kuulla äidinkielenä saamea taitavaa – erityisesti tämä koskee pienempiä saamen kieliä. Tarvittaisiin lisää äänikirjoja, loruja ja vaikkapa sarjiksia. *”Materiaaleihin olisi hauska saada myös ikivanhoja satuja ja tarinoita mukaan & kolttasaamelaisten omaa historiaa, käsitöitä, musiikkia ym.”*

Eräs opettaja pohtii perusteellisesti opetusta ja materiaaleja. *”Oppilaan kielipolku on usein katkonainen, ja saattaa olla, että vaikka oppilas puhuisi saamea äidinkielenä, sanavarasto ei siltikään ole riittävällä tasolla, että olemassa olevia äidinkielen kirjoja voisi käyttää – ellei ope sitten versioi tehtäviä rankasti uusiksi ja tee sanalista tekstin tueksi. Alakoulun äidinkielenä on sama ongelma. Äidinkielen materiaali on usein liian haastavaa, mutta vieraan kielen materiaali on sitten koettu turhauttavan helpoksi. Tuntuu myös, että monen saamenpuhujan mielestä on nöyryyttävää opiskella omaa äidinkieltään ‘vieraana’ kielenä.”*

”Alakoulun vieraan kielen materiaaleissa on mielestäni iso tasoloikka alkuopetuksen ja 3. luokan välillä, ja monet ovat kokeneet 3. luokan kirjan haastavaksi. Toisaalta oppilaille, jotka puhuvat saamea kotona jonkin verran, kirja on ollut tosi kiva. 5.–6.-luokkien Oainnus-materiaali tuntuu vähän aikansa eläneeltä, ja siinäkin opettaja joutuu tekemään paljon ylimääräistä työtä, koska tasoloikka edelliseen kirjaan (Gea 3) on aika iso. Muutenkin kaipaisin omaan opetukseen materiaalia, joka ei olisi ihan niin opettajavetoinen: toiminnallisuus on kiva, mutta esimerkiksi nämä Oainnus 5 -kirjan puuhut lähtee siitä, että oppilaita on 10+ leikkimässä niitä leikkejä, mikä ei meillä yleensä toteudu.”

Yläkouluun on vähänlaisesti materiaaleja. *”Äidinkielisille oppilaille äidinkielen materiaalit on liian haastavia (varsinkin jos oppilaan kielipolku muutenkin ollut katkonainen). Vieraan kielen materiaaleja yläkouluun ei oikeastaan ole. 9. luokille olen opettanut lukion materiaalia, mutta nykyiset seikat lukevat nyt 3. luokan kirjaa.”*

”Yläkouluun sopiville materiaaleille olisi kova tarve: vieraan kielen oppimateriaali, joka alkaisi uutena yläkoulussa; vieraan kielen materiaali, joka jatkaa alakoulussa aloitettua vierasta kieltä. Äidinkielen materiaaleissa olisi täällä kotiseutualueen ulkopuolella tarvetta sellaisille,

joissa olisi varaa eriyttää rankasti alaspäin, ellei sitten saataisi kokonaan uutta saame toisena kielenä -tasoista materiaalia."

Digitaalisille materiaaleille on tarvetta myös täydentävässä opetuksessa kaikilla luokka-asteilla. *"Erityisesti vieraan kielen materiaaleihin kaipaisin ääninauhoja, lauluja jne. Tällä hetkellä käytössä oleva Gea 1 -digimateriaali on ihan kultaa ja käytössä monella luokka-asteella meillä. Opettajan oppaat ja vastauskirjat kaikkiin materiaaleihin vähentäisi opettajan työkuormaa ihan tuntuvasti, esim. aiemmin mainitun Gea 1:n opeopas on tosi hyödyllinen. Alkuopetukseen olisi lisäksi kiva saada uusien mallikirjaimien mukaiset painokset kirjoista."*

Tulevien tarpeiden painopisteitä

Tarpeiden painottamista voidaan tarkastella monesta näkökulmasta.

Oppimateriaalien suhteen **vaikeimmassa asemassa olevat saamen kielet**: inarinsaame ja erityisesti koltansaame. **Inarinsaamessa** opetus inarinsaamenkielisillä luokilla toteutuu heikosti, jos lähes kaikissa oppiaineissa joudutaan käyttämään suomenkielistä (lisäksi saamenkielinen materiaali on pääosin vanhentunutta, ei opetussuunnitelman mukaista) materiaalia – kuinka toteuttaa opetus saameksi, kun kirjat ovat suomeksi? Tämä koskee erityisesti opetuksen etenemistä luokilla 4–6. **Koltansaamessa** oppilaita on vähemmän, mutta etäopetuksen vuoksi oppilasmäärä on lisääntynyt paljon. Laajan kielellisen perustan rakentaminen koltansaamessa edellyttää, että materiaalia on olemassa perusopetuksesta lukioon äidinkielessä ja saamessa vieraana kielenä erityisesti nyt, kun kielen opiskelu yliopistossa on mahdollistunut myös pääaineena. **Pohjoissaamessa** on syytä huomioida laajemmin myös murteet, kuten *Gea*-materiaaleissa.

Keskeisimmät kokonaan tai pääosin **puuttuvat materiaalit**: kehityksen ja oppimisen tuen / oppimisen ja koulunkäynnin tuen (erityisopetuksen) materiaalien puute on lähes täydellinen. Tuen saaminen on erityisen tärkeää, jotta oppilaat ovat tasaveroisessa asemassa kasvussa ja oppimisessa. Näitä materiaaleja voitaisiin käyttää myös oheismateriaaleina kielen oppimisessa. **Inarinsaamessa** keskeiset puuttuvat materiaalit ovat matematiikassa ja uskonnossa luokilla 4–6 sekä äidinkielessä luokkien 5 ja 6 sekä yläluokkien ja lukion materiaalit. **Koltansaamessa** äidinkieltä ja saamea vieraana kielenä sekä yksittäisiä uskonnon oppikirjoja lukuun ottamatta saamenkielisen materiaalin perustan rakentaminen on vielä aloittamatta. **Pohjoissaamessa** keskeisin kokonaan puuttuva materiaali on suomi saamenkielisille -oppimäärässä. Kaikissa kielissä puuttuvat elämäntiedon materiaalit. Kaikkien saamen kielten kohdalla on syytä miettiä, milloin on aika ryhtyä aloittamaan muun vieraan kielen, yleensä englannin, ja toisen kotimaisen kielen saamenkielisten materiaalien tuottaminen jossakin muodossa, jotta oppilaat olisivat tasaveroisessa asemassa suomen kielen taidosta riippumatta. Yläluokilla puuttuvat kaikilta fysiikan ja kemian materiaalit sekä **inarinsaamessa** muut kuin biologian ja maantiedon (monikielinen) materiaali 7. luokalle. **Koltansaamessa** puuttuvat kaikki yläluokkien materiaalit; materiaalien

tuottamisen tulisi jatkua johdonmukaisesti alaluokilta yläluokille. Lukiossa muiden kuin äidinkielen ja vieraan kielen materiaalien tuottaminen odottaa laajempia päätöksiä.

Tärkeät suomalaisen koulun yhdenvertaisuuden takaavat **ajantasaiset, opetussuunnitelmien mukaiset materiaalit** perusopetuksen keskeisissä oppiaineissa: alaluokkien matematiikan, ympäristöopin ja uskonnon; yläluokkien biologian ja maantiedon 8.–9. luokkien, historian ja yhteiskuntaopin, fysiikan ja kemian materiaalit, jotka kaikki tulisi uudistaa nopealla aikataululla. Näistä keskeinen asema on kielen ja kulttuurin kannalta alaluokilla **ympäristöopilla** ja yläluokilla **biologialla** ja **maantiedolla**. Näiden tulisi sekä kuvata ympäristöä, jossa lapset elävät, että opettaa saamelaisen kulttuurin kannalta keskeistä sanastoa. Lisäksi yläluokilla **historialla** ja **yhteiskuntaopilla**, jonka vaatimukset saamelaisen historian ja sanaston suhteen ovat myös keskeiset. Tämä koskee kaikkia saamen kieliä.

Perustan luominen kielen ja kulttuurin oppimiselle **varhaiskasvatuksessa** ja **opetuksessa**: huomio ennen muuta pienimpiin lapsiin, jotka aloittavat opintensä saamenkielisessä varhaiskasvatuksessa, kulttuuri- ja kielipesissä sekä esiopetuksessa. Esiopetusmateriaali *Dieppe dáppe Ovdaskuvlla buđaldallangirji / To'ben tää'ben / Tyebbin tääbbin – Ovdámáttáátás puđáldemkirje* saatavuus kaikilla kielillä tulisi turvata. Kieltä kehittävään ja rikastavaan, oppimisen ilolle pohjaa rakentavaan konkreettiseen oppimismateriaaliin, peleihin ja muuhun oheismateriaaliin tulisi saada uutta materiaalia myös digitaalisena.

Laajan ja monipuolisen kieliaineksen hankkiminen: kieli ei kehity vain oppikirjakielen kautta, vaan tarvitaan muuta materiaalia, painettua ja digitaalista. Tarvetta on sekä kauno- että tietokirjallisuudelle eri ikäryhmille ja mielenkiinnon kohteille, sekä perinteisiä tapoja että nykyaikaa kuvaavalle materiaalille, ajankohtaiselle mielipidemateriaalille, peleille ja videoille – samaa laaja-alaisuutta, jota suomen kielellä on runsaasti saatavilla, mutta saamen kielillä, erityisesti inarin- ja koltansaamalla merkittävästi vähemmän. Materiaalia tulisi tuottaa sekä käännösinä että omana tuotantona. Saamelaiskäräjät tuottaa valtaosan näistä materiaaleista, mutta mahdollisesti entistä laajemmin voitaisiin hyödyntää paitsi erillisiä hankerahoituksia, myös kaupallista kustannustoimintaa sekä oppimateriaaleissa että kauno- ja tietokirjallisuudessa. Pienimuotoisesta tuotannosta on esimerkkinä vaikkapa Tittamari Marttisen suomen- ja ruotsinkielinen *Iloinen lorutoukka – Jollerlarven*, johon on saamenkielinen liite.

Pohjoismainen yhteistyö voi myös olla merkittävä lisä erityisesti varhaiskasvatuksen materiaaleissa sekä pohjoissaamen äidinkielen ja kirjallisuuden materiaaleissa. Pohjoismaisen yhteistyön mahdollisuuksia on oppimateriaalien osalta selvitetty useankin otteeseen. Muutama vuosi sitten tehdyssä kartoituksessa on todettu, että helpointa yhteisten materiaalien käyttö olisi saamen kielen opetuksessa. Sen sijaan muiden oppiaineiden opetuksessa yhteistyö ei olisi ongelmatonta, koska eri oppiaineiden opetussuunnitelman perusteiden välillä on isoja eroja eri maissa. Tällä hetkellä yhteistyötä tehdään Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittamassa pohjoismaisten pienten kielten ad hoc -työryhmässä.

Painopisteet lähivuosille selvityksen pohjalta

Painopisteet esitetään tärkeysjärjestyksessä. On kuitenkin otettava huomioon, että materiaalien toteutusprosessi on pitkä alkaen suunnittelusta aina julkaisuun asti, minkä vuoksi on välttämätöntä edetä monella lohkolta yhtä aikaa. Lisäksi materiaalien tuotantoon vaikuttavat tekijä- ja tuottajaresurssit sekä taloudelliset resurssit. Jo aloitettu materiaalien suunnittelu ja tuotanto luonnollisesti jatkuu omalla aikataulullaan. Näiden painopistealueiden ulkopuolelle jää vielä suuri määrä muuta tarpeellista materiaalia toteutettavaksi myöhemmin. Tavoitteena on, että erityisesti uudet materiaalit toteutetaan kaikilla kolmella saamen kielellä inarinsaameksi (is), koltansaameksi (ks), pohjoissaameksi (ps) tai monikielisenä materiaalina huomioiden eri kielten tilanne. Painopisteiden aikajana on jaoteltu niin, että jokaisella osa-alueella

- A-kohdassa esitetään kiireellisimmät ja/tai välttämättömimmät toimenpiteet, jotka tulisi aloittaa tai toteuttaa noin vuoden sisällä
- B-kohtaan on koottu keskeiset seuraavien 3–4 vuoden aikana aloitettavat tai toteutettavat toimenpiteet
- C-kohdassa ovat pitemmällä aikavälillä toteutettavat, mutta välttämättömät materiaalihankkeet.

1. Yhdenvertaisuus saamen kielten kesken

Koltansaamen materiaalien lisääminen on edellytys kielen elvytyksen ja kehityksen turvaamiselle:

A. Varmistetaan esiopetuksen materiaalin saatavuus. Valmistetaan kirjaan opettajan opas.	1 uusintapainos 1 digitaalinen materiaali (opas)
B. Tuotetaan saamen kielen ja kirjallisuuden puuttuvat materiaalit kaikille perusopetuksen alaluokille: oppikirjat, harjoituskirjat ja opettajan oppaat vuosiluokka kerrallaan useiden vuosien aikana. Ortodoksisen uskontoon tuotetaan puuttuvat tai uudistettavat materiaalit alaluokille.	3 oppikirjaa (luokat 4–6), 3 harjoituskirjaa painettuina 3 digitaalisena (oppaat) 3 oppikirjaa (luokat 4–6), painettuina
C. Tuotetaan saamen kielen ja kirjallisuuden materiaalit yläluokille ja lukioon: oppi- ja harjoituskirjat, pääasiallisesti painettuina sekä opettajan oppaat yläluokille.	3 oppikirjaa (luokat 7–9) 3 harjoituskirjaa (luokat 7–9) 3–6 oppikirjaa (lukio, kurssit), 3 digitaalisena (oppaat, yläluokat)

Lisäksi

- Saame vieraana kielenä -materiaalien uudistamista jatketaan luokille 4–9.
- Monikielisen materiaalin lisääntyessä tuotetaan niiden koltansaamenkieliset kieliversiot, esimerkiksi historian ja yhteiskuntaopin digitaalisessa materiaalissa.
- Käännetään lasten ja nuorten kauno- ja tietokirjallisuutta erityisesti varhaiskasvatukseen mutta myös muille ikäryhmille sekä lisätään mahdollisuuksien mukaan omaa tuotantoa.

Inarinsaamessa opetuksen nykytilan ja tulevaisuuden turvaamiseksi:

A. Tuotetaan puuttuvat saamen kielen ja kirjallisuuden (luokat 5/6–9) materiaalit	5 oppikirjaa (luokat 5–9), 5 harjoituskirjaa painettuina 5 digitaalisena (oppaat mahdollisuuksien mukaan)
sekä puuttuvat saame vieraana kielenä (luokat 7–9) oppikirjat harjoituskirjoineen vuosiluokka kerrallaan useiden vuosien aikana.	3 oppikirjaa 3 harjoituskirjaa painettuina 3 digitaalisina (oppaat)
B. Tuotetaan saamen kielen ja kirjallisuuden materiaalit lukioon.	4–6 oppikirjaa (kurssit) 4–6 harjoituskirjaa (kurssit)

2. Panostus nuorimpiin lapsiin

Lasten laaja-alainen kielenoppiminen on kielten elvyttämisen ja kehittämisen perusta:

A. Tuotetaan varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen kielen kehitystä ja sanavarastoa kehittävä materiaalia painettuina. Tuotetaan vastaavasti matemaattisia taitoja tukevia materiaaleja sekä tunnekasvatusmateriaaleja. Mahdollisuuksien mukaan opettajan opas yhteen tai useampaan materiaaliin.	1 kuvakortit, peli, kirja tms. mahdollisuuksien mukaan kaikilla saamen kielillä 1 kuvakortit, peli, kirja tms. 1 kirja tms. 1/3 digitaalista opasta
B. Tuotetaan vuosittain yksi lasten kuvakirja tai muu materiaali varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen, esimerkiksi nykyajan arkielämästä sekä saamelaisalueella että kaupunkiympäristössä tai jokin tietokirja.	3–4 kirjaa, mahdollisuuksien mukaan kaikilla kielillä

Lisäksi valmistetaan tai käännetään pelejä mahdollisuuksien mukaan.

3. Keskeisimpien oppiaineiden materiaalien uudistaminen opetussuunnitelmien mukaisiksi

<p>A. Uudistetaan täysin vanhentunut ympäristöopin kirjasarja alkuopetukseen (luokat 1–2) harjoituskirjoineen ja opettajan oppaineen.</p> <p>Täydennetään biologian ja maantiedon sarjat luokille 7–9 ottaen huomioon jo valmistunut tai tulossa oleva materiaali luokka-asteittain edeten useiden vuosien aikana.</p> <p>Uudistetaan täysin vanhentuneet historian ja yhteiskuntaopin materiaalit luokille 7–8 ja 9 luokka-aste kerrallaan edeten.</p> <p>Uudistetaan vanhentuneet saamen kielen ja kirjallisuuden materiaalit harjoituskirjoineen ja opettajan oppaineen pohjoissaamessa luokille 2–3.</p>	<p>2 oppikirjaa painettuina (is, ps, ks mahdollisuuksien mukaan) 2 harjoituskirjaa 2 opettajan opasta, painettuina tai digitaalisina 2–3 materiaalia, pääosin digitaalisina (monikielisinä)</p> <p>2 kirjaa digitaalisina ja monikielisinä 1 kirja digitalisena ja monikielisenä</p> <p>2 oppikirjaa 2 harjoituskirjaa 2 opettajan opasta joko painettuina tai digitaalisina</p>
<p>B. Uudistetaan täysin vanhentunut ympäristöopin kirjasarja muille alaluokille (luokat 3–6) harjoituskirjoineen ja opettajan oppaineen, ottaen huomioon uudet, tulossa olevat materiaalit.</p> <p>Uudistetaan vanhentunut matematiikan kirjasarja alaluokille (luokat 1–6) harjoituskirjoineen ja opettajan oppaineen luokka-asteittain edeten usean vuoden aikana.</p>	<p>4 oppikirjaa (luokat 3–6), 4 harjoituskirjaa painettuina 4 digitaalisena (oppaat), (kaikki is, ps ja vähitellen ks)</p> <p>6 oppikirjaa (luokat 1–6) 6 harjoituskirjaa (luokat 1–6) 6 opettajan opasta, mahdollisesti digitaalisena (is ja ps, vähitellen ks)</p>
<p>C. Tuotetaan materiaalia saamelaisten yhteisöjen historiasta sekä ajankohtaista materiaalia, johon sisällytetään saamelaisen yhteiskunta- ja kulttuuripiirin keskeisiä sisältöalueita.</p>	<p>Mahdollisesti pohjoismaisena yhteistyönä</p>

Lisäksi

- uskonnon materiaalien (ev.lut. oppimäärä) uudistaminen pyritään aloittamaan kaikilla luokka-asteilla inarin- ja pohjoissaameksi
- tuotetaan yläluokkien terveystiedon materiaalin inarinsaamenkielinen ja aikaa myöten myös koltansaamenkielinen versio.

4. Kokonaan tai lähes kokonaan puuttuvien materiaalien tuottaminen

<p>A. Erytisopetuksessa (kehityksen ja oppimisen tuki, oppimisen ja koulunkäynnin tuki) erityisesti esiopetuksessa ja alaluokilla tuotetaan nykyisestä materiaalista (osa 1) uusintapainos.</p> <p>Osa 2 tuotetaan muilla saamen kielillä.</p> <p>Vaihtoehtoisesti tuotetaan uusi sarja käännettynä tai omana tuotantona esiopetuksen ja kaikkien alaluokkien käyttöön.</p> <p>Etäopetusta tukevaa materiaalia tuotetaan saamen kieleen ja kirjallisuuteen esi- ja alkuopetuksessa.</p> <p>Tuotetaan puuttuvat materiaalit pohjoissaamessa saamen kieleen ja kirjallisuuteen yläluokilla (luokat 8–9)</p> <p>sekä lukiokurssi.</p>	<p>1 uusintapainos (ps) ja kieliversiot (is ja ks)</p> <p>1 kirjan kieliversiot (is ja ks)</p> <p>1–3 kirjaa, peliä tai vastaavaa materiaalia (is, ks, ps)</p> <p>1–3 materiaalia (eri kielet)</p> <p>2 oppikirjaa 2 harjoituskirjaa 2 opettajan opasta</p> <p>1 kirja, lukiokurssi 6 (kaikki ps)</p>
<p>B. Tuotetaan fysiikan ja kemian materiaalit yläluokille vuosiluokka kerrallaan useamman vuoden aikana.</p> <p>Oppilaanohjauksessa tuotetaan omana tuotantona yläluokille materiaalia, johon on koottu tietoa ja ohjeita erityisesti kotiseutualueen ja lähialueiden opiskelumahdollisuuksista.</p>	<p>3 oppikirjaa 3 opettajan opasta, pohjoissaame ja inarinsaame, vähitellen koltansaame</p> <p>1 materiaali digitaalisena, mahdolliset kieliversiot</p>
<p>C. Valmistellaan suomi saamenkielisille -materiaalin tuottamista alkuopetukseen.</p>	<p>osamateriaalia</p>

Lisäksi kaikille luokka-asteille suunnattuina:

- Taito- ja taideaineiden materiaalien valmistamisesta tehdään pitkäjänteinen suunnitelma ja aikataulutus.
- Elämäkatsomustiedon materiaalin tuottamisesta jossakin muodossa tehdään suunnitelma.

5. Tieto- ja kaunokirjallisuuden sekä muun materiaalin tuottaminen

Kieltä rikastavaa, monipuolista materiaalia tuotetaan lasten ja nuorten kauno- ja tietokirjallisuuteen sekä käännösinä että oman tuottamisen kautta:

- Tehdään suunnitelma ala- ja yläluokkien käyttöön soveltuvan tietokirjallisuuden kääntämisestä esimerkiksi yhteistyössä Suomen tietokirjailijat ry:n kanssa.
- Selvitetään yhteistyömahdollisuudet kaupallisten tuottajien kanssa soveltuvan kaunokirjallisuuden, pelien ja muun materiaalin kääntämisestä eri luokka-asteille ja lukioon.

- Tehdään suunnitelma eri-ikäisille lapsille ja nuorille tilattavan saamenkielisen kirjallisuuden kirjoittamisesta, kuvittamisesta ja kaikille saamen kielille kääntämisestä sekä digitaalisista aineistoista omana tuotantona mahdollisesti myös hankerahoituksella.

6. Saamenkielinen elämänpiiri ja kulttuuri oppimateriaalien sisällöissä

Suuressa kuvassa saamenkielisen elämänpiirin ja kulttuurin huomioon ottaminen muuttuu vasta, kun yleisesti oppimateriaaleissa matematiikasta ympäristöoppiin ja historiaan, uskonnosta oppilaanohjaukseen – ja myös suomeen ja ruotsiin äidinkielenä – on luontevasti esillä monimuotoinen Suomi. Tämä kehittää myös näiden materiaalien laatua, mutta on kysymyksenä toisen selvityksen teema. Tilannetta parantaa, jos

- keskeisiin materiaaleihin saadaan omana tuotantona suppeampaa lisämateriaalia; erityisesti tämä koskee lähipiiristä lähtevää ympäristöoppia ja historiaa. Esimerkki tästä on nyt jo vanhentunut yhteiskuntaopin materiaali *Servodat dál 9*, johon on lisätty saamelaista yhteiskuntaa käsittelevä kappale *Sámit – njealji riikka álbmot*.

Oppimateriaalien ammattimaisia kirjoittajia ja kuvittajia on vähän, mutta kasvavia toimijoita on yhtä monta kuin oppilaita ja osaavia tekijöitä yhtä monta kuin opettajia. Hyvä esimerkki tällaisista materiaaleista on *Bearralat, Cimmáheh, Ciim'ciĭ*, Saamelaisnuorten taideantologia, joka on toteutettu kaikilla saamen kielillä.

- Vuosittain suunnataan rahoitusta ja koulutus- ja oppimateriaali-toimiston tuottajien työpanosta materiaaleihin paikallisista hankkeista – saduttamisen, paikallishistorioiden ja -teemojen, kotitalouden, nuorten runo-, räppi- ja muiden työpajojen tuotteisiin.

7. Opettajien oppaat sekä varhaiskasvattajien ja opettajien yhteistyö

Saamenkieliset varhaiskasvattajat ja opettajat tekevät paljon ylimääräistä työtä etsiessään soveltuvia omakielisiä aineistoja ja kääntäessään puuttuvia materiaaleja.

- Opettajien oppaita tuotetaan mahdollisimman moneen materiaaliin käännöksinä ja omana tuotantona.

Varhaiskasvattajat ja opettajat toivovat laajasti monipuolista yhteistyötä, jolla on suuri merkitys sekä työssä jaksamisessa että materiaalien ja ajatusten jakamisessa.

- Järjestetään yhteisiä tapaamisia, seminaareja tai webinaareja, messuja vuosittain eri teemoista esimerkiksi muiden tapahtumien yhteydessä.
- Kun valitaan uusia materiaaleja tuotettavaksi tai uudistettavia käännettäväksi, varhaiskasvattajien ja opettajien kokemukseen ja tarpeiden tuntemukseen perustuvat keskustelut ja näkökannat ovat arvokkaita. Selvityksen yhteydessä toteutettu pienimuotoinen kysely osoitti, että varhaiskasvattajilla ja opettajilla on tarvetta kuulla kuulluiksi ja paljon sanottavaa materiaalien ja opetuksen kehittämisestä.

Rahoitus

Saamenkielisten oppimateriaalien rahoitukseen myönnetty valtionavustus oli 290 000 euroa vuonna 2013. Vuonna 2014 valtionavustuksen määrä kohosi 400 000 euroon. Vuodesta 2015 avustus on ollut 500 000 euroa.

Oppimateriaalityössä on tällä hetkellä tarvetta suurelle määrälle nopeita, osittain samanaikaisia toimia, jotta mittava vanhentunut materiaalikanta uudistetaan opetussuunnitelmien mukaiseksi ja keskeisin osa kokonaan puuttuvia materiaaleja tuotetaan. Muutakaan materiaalia ei voi jättää kehittämättä. Tästä johtuen rahoituksessa on tarvetta tason nostamiseen pitkäaikaisesti. Lisäksi olennaista pitkäjänteiselle suunnittelulle on, että tulevien vuosien rahoitus on tarpeisiin nähden riittävä.

Lähteet

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukion-opetussuunnitelmien-perusteet>
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>
<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>
<https://www.samediggi.fi/oppimateriaalit>
<https://www.samediggi.fi/tuote/kuati-materiaalipankki>
Saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalilautakunnan tiedonanto 2019

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN: 978-952-263-828-1 (PDF)

ISSN: 1799-0351 (PDF)